

**PO SLEDEH PARTIZANSKIH
RELEJNIH KURIRJEV
NOV GORENJSKE**

PO SLEDEH
PARTIZANSKIH RELEJNIH
KURIRJEV
NOV GORENJSKE

Ljubljana 1984

Avtorske pravice pridržane — Avtorska agencija za SR
Slovenijo, Ljubljana, Titova 21/1 štev. 11/84 z dne 14. 3.
1984.

Srečno pot, mladi!

Bil je partizanski kurir in to mu je bil življenjski smisel in ponos, zato je po osvoboditvi njegovo življenje izpolnjevalo delo za boljšo organizacijo bivših partizanskih kurirjev. Njegov nemirni duh je vedno znova iskal poti po katerih bi prenašali moralne vrednote NOB na mlade.

Njegova drzna zamisel obeležiti nekdanje kurirske postaje relejnih linij na Gorenjskem je bila uresničena z odkritjem štiridesetih obeležij. Želel je zagotoviti, da obeležja ne bi bila le mrtvi simboli preteklosti, zato je zasnoval pot od obeležja do obeležja. Po sledih partizanskih relejnih kurirjev Gorenjske in si prizadeval, da bi pot spominov čim prej zaživela.

FRANCI FOJKAR — JANKO JELOVŠKI ni dočakal dneva, da bi na to pot stopil z mladimi katerim jo je z vso ljubeznijo namenil.

Vseh 40 obeležij relejnih kurirskih postaj na Gorenjskem je enotno obeleženo, razlikuje se samo po številkah posameznih postaj.

Priimek in ime

Datum in kraj rojstva

Kraj bivanja, ulica, hišna in poštna številka

Številka izkaznice — katere (?)

Podpis lastnika

Žig

Dnevnik izdal

UVODNA BESEDA

Od postaje do postaje po sledih partizanskih relejnih kurirjev Gorenjske

Da, po sledih partizanskih kurirjev. Besede same po sebi veliko povedo. Za kurirji na njihovih pohodih niso ostajale uhojene steze. Za njimi so ostajale le sledi in še te za sovražnika nevidne. Iz dneva v dan so vijugale po drugih pobočjih, skozi druge kraje in naselja, preko drugih brvi in mostov, skozi številne sovražnikove zanke, vedno pa je sled pripeljala na določeno mesto, razen v primerih, ko je postala rdeče obarvana s krvjo borca-kurirja. Takih primerov pa ni bilo malo, saj je samo na območju Gorenjske med NOB padlo preko 100 relejnih kurirjev.

Naša pot po sledih partizanskih kurirjev se bistveno razlikuje od klasičnih planinskih transversal. Tu ne gre za osvajanje vrhov in nabiranje žigov. Naša pot je pot svetlih tradicij NOB in revolucije — naša pot je pot spominov.

Po vsej Gorenjski je bilo v letih 1980—1982 postavljenih 40 spominskih obeležij na krajih, kjer je med vojno delovalo prav toliko relejnih kurirskih postaj. Vloga teh postaj in kurirskih zvez je opisana v mo-

nografiji relejnih kurirjev in relejnih zvez v Sloveniji med NOB. Le-te so bile tiste vezi, tiste za sovražnika nevidne niti, ki so povezovale vse elemente narodnoosvobodilne borbe. Osnovni dejavnik v tej celotni organizaciji, kot tudi v NOB nasploh, je bil človek. To je bil borec-partizan-kurir.

Naloge kurirjev so bile izjemno zahtevne, zato so bili kurirji izbrani borci, ki so jih krasile vrline kot so hrabrost, iznajdljivost, preudarnost, požrtvovalnost, drznost, pa tudi izredna telesna kondicija. Po dežju, mrazu, snegu je moral kurir na pot, ki je bila včasih dolga tudi deset ur in več. Čeprav je bil oborožen, je bilo njegovo najmočnejše orožje največkrat le presenečenje in zvijača.

Uspešno prebijanje skozi sovražnikove zasede, čez zasnežena pobočja, skozi gozdove, mesta in naselja je zahtevalo prav takega človeka. Kurir ni priznaval niti državnih niti pokrajinskih meja, kaj šele meja, ki jih je določil okupator. Sava in druge reke na Gorenjskem zanj niso bile ovira. Tudi zastražena železniška proga zanj ni bila nepremagljiva. Na svoji poti je bil povsem samostojen. Sam je odločal tudi v najtežjih trenutkih, edini svetovalec in vodnik mu je bila njegova visoka zavest.

Partizanski pesnik Matej Bor je zapisal: »Kadar čez gozdove rjovejo viharji, drevesa se svojih korenin zavedo«. Ljudstvo Gorenjske se je v najtežjih časih zavedlo svojih korenin in te korenine ne le da so zdržale, temveč so po vseh viharjih postale še močnejše, še globlje zasajene v prelepo, ne preveč radodarno gorenjsko grudo. Med te »najmočnejše korenine« sodijo tudi gorenjski relejni kurirji. Res je, da je sovražniku uspelo tu in tam izruvat posamezno

»korenino«, toda njo je tako prepletla nova. Padlega kurirja je zamenjal drugi, ki je nadaljeval njegovo delo.

Vsa spominska obeležja so postavljena na mestih, ki so dostopna vsakomur, tako najstarejšim kot najmlajšim. Osnovna zamisel in želja, ki nas je vodila pri izvedli te zahtevne akcije je bila, da v spomin na požrtvovalno delo partizanskih kurirjev postavljena obeležja ne bi bila prepuščena pozabi in obsojena na propad.

Če bi naštevati vse smotre in cilje teh pohodov, ali bolje rečeno obiskovanja spominskih obeležij — spomenikov naše slavne preteklosti, bi težko prišli do konca. Vsekakor je eden najvažnejših ciljev te poti ohranitev spomina na težka leta in revolucijo. Obenem je to počastitev spomina na tiste borce-kurirje, ki niso dočakali svobode in katerih kosti trohnijo po teh pobočjih. Predvsem pa naj bo ta pot izročilo mladim rodovom, kako je treba ljubiti svojo domovino, se zanjo boriti in, če je treba, tudi žrtvovati.

Pokroviteljstvo nad večino spominskih obeležij so prevzeli šolski kolektivi, mladinci, mladinke, pionirji in pionirke. To naj bi bila obenem že tudi garancija, da bodo mladi šli po poti svojih predhodnikov. To je garancija, da slavna preteklost ne bo pozabljena!

Prepričani smo, da bo ta pot v veliko korist predvsem šolam, saj pohode do spominskih obeležij lahko vključijo v program športnih in obrambnih dni, kulturnih dni, v ure naravoslovja in zgodovine, v spoznavanje sveta in domovine ipd. Pot spominov bo prišla prav tudi tabornikom in drugim podobnim organizacijam, koristila pa bo tudi prepotrebni rekrea-

ciji starejših in krepitvi telesne kondicije mladih. To bo hkrati tudi prispevek krepitvi naše ljudske obrambe.

V upanju, da smo s to spominsko potjo prispevali vsaj delček kulturni in zgodovinski dediščini Gorenjske, svetujemo: ne čakajte, pojdite po sledih partizanskih relejnih kurirjev Gorenjske!

Avtor

NAVODILO

za pohod po sledih partizanskih relejnih kurirjev Gorenjske in pridobitev priznanj

Ko bo obiskovalcu spominskih obeležij — pohodniku po sledih kurirjev prišel v roke ta vodnik in ga bo prelistal, mu bo verjetno takoj pritegnil pozornost zemljevid, na zadnji strani, na katerem je označena lokacija posameznih postaj — danes spominskih obeležij. Marsikoga bo motilo to, da so postaje po svojih številčnih oznakah razvrščene širom po Gorenjski brez vsakega reda. To je še kako motilo tudi okupatorja in ta »nered« je bil le eden od ukrepov za zaščito tajnosti zvez na Gorenjskem. Nas pa naj to ne moti. S pomočjo vodnika bomo izbrali katero obeležje bomo obiskali danes, katerega jutri in tako vse do štiridesetega.

Že v uvodu je rečeno, da naša pot ni klasična planska pot. Zato tudi ni klasično zaznamovana. Zaman bomo iskali markacijska znamenja, ki naj bi nas pripeljala do posameznih obeležij. Vsi pripomočki so v vodniku, ki nam bo zadostoval, če se bomo hoteli in želeli vživeti v opravila partizanskih kurirjev. Kurirji tudi niso imeli markacijskih označb, še manj pa pisanega vodnika. Do potrebnih informacij so prišli

tudi z razgovori s prebivalci na posameznih območjih. Tak način informiranja, če bo potrebno, bomo uporabili tudi mi. To nam ne bo težko, saj nas bo na celem pohodu spremljala le prijazna slovenska beseda.

V pregledu relejnih postaj bomo zapazili, da se posamezne številčne oznake ponavljajo. Tako bomo dvakrat naleteli na postajo G-7, G-9 in G-20. Naj nas to ne moti. Do tega je med NOB prišlo iz več vzrokov. Včasih je okupatorju uspelo uničiti posamezno postajo, včasih so izredno težki pogoji na določenem območju onemogočili delo kurirjev ali pa je novo nastala situacija zahtevala drugačno razmestitev postaj. V vsakem takem primeru je številčno oznako uničene ali ukinjene postaje prevzela novo ustanovljena, ne glede na to, v katerem delu Gorenjske je prejšnja postaja delovala. Da ne bi prišlo do nesporazuma, se žigi »dvojnih« postaj razlikujejo v tem, da na žigu prvotne postaje stoji npr. »G-7«, na žigu druge postaje pa »G-7/1«.

Vse relejne kurirske postaje na Gorenjskem so označene s črko »G«. Naleteli pa bomo na eno izjemo in sicer postajo P-35, kar pomeni, da je pripadala sistemu relejnih kurirskih postaj na Primorskem. Ta postaja je delovala tik ob meji z Gorenjsko, nad partizanskim Cerknom, kjer so se v tistih časih zadrževale partisko-politične in vojaške institucije za Gorenjsko in Primorsko. Tu je bil kompleks raznovrstnih partizanskih delavnic, bolnica Franja, tu so bili organizirani številni tečaji in podobno. Tako je postaja P-35 s soslednjimi gorenjskimi postajami predstavljala tisti člen v verigi kurirskih zvez, ki je čvrsto povezoval osvobodilni boj dveh soslednjih pokrajin.

Pododbor partizanskih kurirjev za Gorenjsko je v sodelovanju s komisijami relejnih kurirjev pri občinskih odborih ZZB na Gorenjskem sklenil, da se pohodnikom — obiskovalcem spominskih obeležij, za trud in prizadevanje podelijo ustrezna priznanja v obliki spominskega znaka. Tako bomo za obisk desetih obeležij, kar bomo dokazali z žigi v vodniku, prejeli bronasti spominski znak, za dvajset obeležij srebrnega, za trideset patinastega in za celotno prehojeno pot zlat spominski znak. Spominske znake bodo podeljevale komisije relejnih kurirjev pri občinskih odborih ZZB ter Pododbor partizanskih kurirjev za Gorenjsko.

Informacijo o tem, kje se nahaja posamezno spominsko obeležje in kje bomo dobili žig, bomo našli na naslednjih straneh vodnika, v opisu vsake posamezne postaje.

Vsi zainteresirani šolski kolektivi, taborniške organizacije, planinci, ljubitelji narave in vsi drugi lahko nabavijo vodnika pri komisijah relejnih kurirjev pri občinskih odborih ZZB, ki bodo na svojem območju tudi podeljevale spominska priznanja. Večje organizacije (šole, taborniki in drugi) lahko podelitev priznanja vključijo v programe praznovanj občinskih in krajevnih praznikov ali pa jih podelijo ob drugih primernih slovesnostih.

Dodatna pojasnila glede pohoda in vsega, kar je z njim v zvezi, lahko dobimo pri komisiji relejnih kurirjev pri občinskih odborih ZZB, za informacije pa se lahko obrnemo tudi na Pododbor partizanskih kurirjev za Gorenjsko v Ljubljani, Cigaletova 15 ter na uredništvo glasila ZZB NOV in ZRVS Slovenije

Podlonk - Spomenik sloveča kurirski postaji G-1

G-1 Podlonk

Relejna kurirska postaja G-1 je ena izmed prvih re-
lejnih postaj, ki so bile ustanovljene na Gorenjskem.
Njeno porajanje sega tja v prve mesece leta 1942,
ko so kurirji raznih enot in ustanov zarisali prve
kurirske poti. Le-te so vijugale širom po Gorenjski.
Čeprav je od teh prvih začetkov kurirskih zvez na
Gorenjskem pa do končnega izoblikovanja mreže re-
lejnih postaj preteklo še dobro leto dni, so ti prvi
kurirji že pričeli s prakso relejnega načina predajanja
pošte, t. j. na javkah.

Mreža relejnih zvez na Gorenjskem je v polnem
zamahu zaživela v prvi polovici leta 1943. Tedaj je
med prvimi formirana tudi relejna postaja G-1 (apri-
la 1943).

Lokacija postaje na območju vasice Podlonk je za
takratne razmere logična in opravičljiva. Preko teh
krajev so vodile številne poti proti Primorski: iz do-
line Save preko Kroke, iz okolice Kranja preko Mo-
horja ter iz bohinjske smeri. To so bile tudi povrat-
ne poti iz primorskega in ljubljanskega območja proti
Gorenjski. V okolici Podlonka so bile razvrščene tudi
druge ustanove: partizanska bolnišnica, vrsta parti-
zanskih delavnic, gospodarske komisije itn. Tod mimo
so vodile tudi poti brigad, odredov, raznih transport-

nih enot, enot Gorenjskega vojnega področja in druge. Skratka, območje Podlonka je bilo veliko in pomembno križišče številnih partizanskih poti.

Vasica Podlonk leži na severovzhodnih pobočjih 1666 metrov visokega Ratitovca, najvišjega vrha v Škofjeloškem hribovju. Prebivalci vasice, pretežno gozdni delavci in kmetje, so bili izredno naklonjeni narodno osvobodilnemu gibanju. Ne smemo prezreti še posebej prizadevne mladišnje organizacije, v sklopu katere so se predvsem mladinke ukvarjale s pletenjem, šivanjem, pranjem, zbiranjem hrane in zdravil, vse za potrebe narodnoosvobodilnega boja. Izjemno pomembna pa je bila tudi njihova obveščevalna dejavnost. Vsemu temu se imamo zahvaliti, da na tem območju noben kurir ni izgubil življenja.

Na postaji G-1 se je od njenega formiranja pa do konca vojne zvrstilo precejšnje število kurirjev. To je bila tudi neke vrste kovačnica ali šola partizanskih kurirjev na Gorenjskem. Iz te postaje je odšlo precej kurirjev po raznih postajah širom po Gorenjski. Postaja je dala tudi lepo število poznejših komandirjev postaj, komandantov in komisarjev relejnih linij, obveščevalcev in drugih.

Kurirji te postaje so vzdrževali številne zveze, kar je tudi pogojevalo potrebo po tako številni zasedbi (20 kurirjev in več). Vzdrževali so redne vsakodnevne zveze preko Selške Sore proti Martinj vrhu in Davči, preko Jelovice proti Bohinju, preko pomožne postaje G-1b in kasneje preko postaje G-20 proti Kropi in Mohorju. Tu je treba omeniti še številne ekspresne zveze, spremljanje visokih funkcionarjev, zveze s partizansko bolnico, partizansko tiskarno, Oblastnim komitejem za Gorenjsko ipd.

Vse te naloge so kurirji te postaje uspešno opravljali vse do osvoboditve.

Ko bomo obiskali to prijazno partizansko vasico, se potrudimo obiskati, še malo višje ležečo vasico Prtovč, kjer si boste ogledali spomenik, na katerem so simbolično prikazane vse partizanske enote in ustanove, ki jih je pot vodila tod mimo, tudi kurirji.

Spominsko obeležje postaje se nahaja na kmetiji Franca Kavčiča-Vohuna, Podlonk št. 1. Pri prijaznih domačinih boste dobili tudi žig postaje G-1.

Nemški post - Sprva in planšarski stanovi

G-2 Nemški rovt

116200

Organizatorji relejnih kurirskih zvez na Gorenjskem so že kmalu leta 1943 ugotovili, da je razdalja med postajo G-1 v Podlonku (Selška dolina) in postajo G-4 na Gorjušah prevelika. Pot kurirja je bila dolga šest ur hoje v eni smeri. V zimskem času pa je bila pot še občutno daljša. Zveza s Primorsko preko Selške doline in Jelovice na območje Bohinja in Jelovice tako ni mogla biti zanesljiva, saj so naporu kurirjev presegali človeške zmogljivosti. Prav zaradi tega je bila že julija 1943 ustanovljena relejna postaja G-2 na Jelovici.

Sprva so se kurirji nastanili v planšarskih stanovih na Bitenjski planini. Njihovega »udobja« pa je bilo zaradi vse pogostejšega sovražnikovega patroljiranja po Jelovici prav kmalu konec. V bodoče so se zadrževali v zasilnih bivakih in barakah, kot večina kurirjev na Gorenjskem.

Na semem začetku sta bila na postaji le dva kurirja, kmalu pa se jim jih je pridružilo še več, tako da se je na postaji do konca vojne zvrstilo preko 20 kurirjev. Občasno jih je bilo na postaji od 10. do 12.

Tako množična sestava je bila nujna, saj so njihove naloge bile zahtevne in številne. Redno (vsak dan) so vzdrževali zveze s postajo G-1 (Podlonk) in G-4

(Gorjuše). Če je bila onemogočena direktna povezava z G-2 na G-4 so morali kurirji na daljšo pot do postaje G-27 (7 ur hoda), tako da je zveza potekala tik ob Bohinjskem jezeru. Občasno ali redno so preko zasneženih gora vzdrževali tudi zveze s postajo P-23 na tolminskem območju. Poseben problem je bil z RR (ekspresno pošto). Z njo je moral kurir nemudoma na pot, ne glede na čas, vreme, hajke in podobno. Še z enim problemom so se kurirji srečevali, in sicer s prenašanjem težkih nahrbtnikov, polnih raznovrstne literature. Poleg naštetih zvez pa so imeli še povezavo z aktivisti osvobodilne fronte in drugimi vojaškimi in političnimi organi na tem območju.

Čeprav je bil v kritju Jelovških gozdov, rejon delovanja kurirjev te postaje ni bil nič kaj varen in je zahteval skrajno previdnost. Če naštejemo samo sovražnikove postojanje v Nomenju, Bohinjski Bistrici, Srednji vasi ter pri Bohinjskem jezeru in če dodamo še izredno močno postojanko na Bohinjski Beli, nam bo vse jasno. Patrulje s teh postojank so pogosto zahajale na območje Jelovice v »lovu« za aktivisti, predvsem pa za kurirji.

Rezultat take sovražnikove aktivnosti so bile tudi žrtve v vrstah kurirjev. Že septembra 1944 sta se dva kurirja, vračajoč se s prehranjevalne akcije, srečala z močno sovražnikovo patroljo. Ob tej priliki je bil eden težko ranjen, drugi pa je padel. 20. marca 1945, med zadnjo sovražnikovo ofenzivo, je bila postaja odkrita in požgana. Tega dne se je z raznih javk vračalo več kurirjev. Štirje so padli v zasedo. Od teh je bil eden ujet, trije so pa padli.

Vse to je zahtevalo stalne menjave mesta bivanja in graditev novih bivališč. Vsega so jih zgradili šest

na pobočju od Bitenjske planine pa vse do Nemškega rovta. Prvo so Nemci požgali že novembra 1943, drugo pa, kot že rečeno, leta 1945.

Hrano so kurirji dobivali delno od Okrajnega komiteja Bohinj, še več pa pri domačinih iz Nemškega rovta. Pogosto pa so za hrano morali poskrbeti kar sami, in to predvsem z lovom. Kljub vsem težavam pa so kurirji uspešno opravljali svoje naloge vse do konca vojne.

Spominsko obeležje bomo našli v Nemškem rovtu na gasilskem domu, žig pa dobite v gostilni v Nemškem rovtu.

Za orientacijo: vasica se nahaja 4 km od Bohinjske Bistrice v smeri proti Jelovici.

Ko ste že v Bohinju, si oglejmo njegove lepote in se poklonimo žrtvam NOB pri spomeniku v Bohinjski Bistrici. Oglejmo si tudi zgodovinski muzej v rojstni hiši narodnega heroja Tomaža Godca, predvojnega komuniste in organizatorja vstaje v tem delu Gorenjske.

G-3 Martinj vrh nad Železniki

Postaja G-3 je bila ustanovljena meseca maja 1943, kar pomeni, da je med prvimi, ki je to območje povezala z mrežo relejnih kurirskih postaj na Gorenjskem. Postavili so jo na območju hribovske vasice Martinj vrh, naslonjene na severna pobočja Blegoša, Koprivnika in Mladega vrha. Da je postaja prav tu dobila svoje mesto, ni prav nič slučajno. Kraj je po svoji geografski legi omogočal vsestranski razvoj narodnoosvobodilnega gibanja in ta možnost je bila v polni meri izkoriščena. To možnost so izkoristile tudi razne druge enote in ustanove. Tako so se za krajši ali daljši čas tod zadrževali pokrajinski pa tudi okrožni politični aktivni, vojaške enote, komanda in enote Gorenjskega vojaškega področja, tehnika Gorenjskega odreda, v bližini pa se je dalj časa zadrževala tudi komanda IV. relejnega sektorja.

Na tako razgibanem sektorju so kurirji postaje imeli dosti dela in nalog. Neumestno bi bilo vprašanje, katera relejna postaja (izmed 40) na Gorenjskem je bila najbolj pomembna. Vse so bile pomembne. Z uničenjem katere izmed postaj je v mreži relejnih zvez nastala vrzel, ki jo je bilo treba takoj zapolniti. Je pa res, da je bila postaja G-3 izredno pomembna in obremenjena. Vzdrževala je redne relejne

zveze s kurirji iz Podlonka, iz Davče, Gabrške gore in Sopotnice. Občasno so kurirji vzdrževali zveze tudi s postajami v Dražgošah, na Mohorju in celo z relejno postajo v bližini Žirov. Za popolnejšo predstavo o obsegu dela in nalog naj omenimo še povezavo z vsemi enotami in ustanovami na širšem območju Martinj vrha.

Na postaji se je od njene ustanovitve pa do osvoboditve zvrstilo preko 15 kurirjev. Eden od njih ni dočakal svobode — padel je v zasedo.

Sovražnikovi vpadi na območje Martinj vrha niso bili pogosti. Najbližja sovražnikova postojanka s približno 30 vojaki je bila v Železnikih, naslednja, po številu približno enako močna pa v Selcih. Nemci so se zavedali, da je to področje zanje »prevroč« in raje niso tvegali. Večjim hajkam in ofenzivam pa se tudi ti kraji niso izognili.

Vaščani so bili že od samega začetka vstaje izredno naklonjeni osvobodilnemu gibanju. Izdaje tu niso poznali. Kljub temu pa kurirji niso hoteli tvegati bivanja pri domačinih. Po prvi zemljanki, ki so jo izkopali leta 1943, so si pričeli postavljati lesene barake v gozdovih, na skritih in težko dostopnih mestih. Postaje so pogosto selili, vsaka novo urejena baraka pa je bila »sodobnejša«. Koliko so pri gradnji barak bili vešči, govori tudi podatek, da so že leta 1944 v eno napeljali elektriko. Torej je že leta 1944 v kurirski baraki zasijala električna luč. Ker pa se elektrika plača, so jo plačali tudi kurirji. Kako? V zadnji hudi ofenzivi marca 1945 so Nemci odkrili električni kabel, ki jih je pripeljal naravnost do barake. Seveda so Nemci barako požgali, za kurirji pa niso našli nobenih sledi.

Glede prehrane pa je bilo podobno kot drugod na Gorenjskem. Največ je za to poskrbela gospodarska komisija tega območja, večkrat pa so se kurirji morali znajti kar sami.

Spominsko obeležje postaje G-3 je v Martinj vrhu na hiši Tušek Franca, p. d. pri Megušarju, hišna št. 3. Pri domačinih bomo dobili tudi žig.

V kraju in okolici bomo naleteli na številne spomenike in spominska obeležja, predvsem na osnovni šoli in na posameznih kmetijah, vendar pa obisk letih zahteva nekaj več volje in kondicije. Kmetije so namreč precej oddaljene druga od druge.

In še kratek napotek, kako boste prišli do obeležja: v zgornjem delu Železnikov bomo zapustili glavno cesto in se napotili levo preko »Dermotovega« mosta v prednjo Smolevo. Po slabi uri hoje bomo prispeli do križišča kjer zavijemo desno in po 20 minutah hoje bomo pri Magušarjevi domačiji. Do tja pa se iz Železnikov pride tudi z avtomobilom.

G-4 Gorjuše

Relejna kurirska postaja G-4 sodi v ožji krog izredno pomembnih postaj, tako glede lokacije kot števila in zahtevnosti zvez. Ustanovljena je bila julija 1943. Svoje zasilno bivališče so si kurirji uredili na visoki alpski planoti (900 m) z južne strani planinskega masiva Pokljuke, v bližini vasice Gorjuše. Na tem območju je postaja ostala vse do osvoboditve.

Ko pohodnik prispe na ta teren, ostrmi nad naravnimi lepotami, ki se mu od tod odkrivajo. Že sama planota je izredno slikovita. Proti jugu se nam pogled nehote sprehodi od prostrane Jelovice tja čez Črno prst, Rodico in Vogel vse do Komne. V povsem zgornjem delu doline pa se nam v vsej svoji lepoti predstavi Bohinjsko jezero. Skozi dolino si je svojo pot utrla Sava Bohinjka, ob njej pa vijuga železniška proga, ki kraj povezuje z Bledom in Primorsko. Po dolini je speljana tudi odlična avtomobilska cesta.

Ko danes gledamo te lepote, nehote zavidamo takratnim kurirjem, ki so se tu zadrževali. Nevoščljivost pa ni upravičena. Vojna je krut čas in v vojni teh lepot ne zapazimo. Zasneženi vrhovi, grebeni in masivi so predstavljali težko oviro, ki so jo kurirji morali premagovati. To še posebej velja za reko Savo in železniško progo, preko katerih je kurirja vodila

vsakodnevna pot. Ni treba posebej poudarjati, da je sovražnik vse prehode izredno varoval.

Od ustanovitve pa do konca vojne se je na postaji zvrstilo okoli 25 kurirjev. Tu je bila tudi terenka Tončka Torkar-Ivica iz Loga pri Nomenju, ki je nenehno nadzirala in signalizirala prost prehod preko reke in železniške proge. Odgovor, zakaj je bilo toliko kurirjev na eni sami postaji bomo dobili, ko se bomo seznanili, kje vse so potekale njihove zveze.

Najbolj nevarna pa tudi fizično zahtevna je bila pot v dolino preko Save, železniške proge in ceste na javko s kurirji, ki so prihajali iz Jelovice. Izbranih so imeli več prehodov in kot že rečeno, je za njihovo varnost skrbela Ivica. Druga zahtevnejša pot je kurirje vodila preko poključkih gozdov, kjer so na Belški planini imeli javko s kurirji iz stare Pokljuke in kurirji, ki so imeli bazo nad Bohinjsko Belo. Leta 1944 so vzpostavili zvezo s kurirji postaje G-27, ki je imela bazo v spodnji bohinjski dolini, v okolici vasi Kamnje. V vsakem primeru pa moramo poudariti zvezo s Primorsko. Pot je kurirje vodila od postaje preko Velega polja na 2120 m visoki Dolič, kjer so imeli javko s kurirji, ki so prihajali iz doline Trente. To je bila vsekakor najvišja javka na Gorenjskem, po vsej verjetnosti pa tudi v vsej Jugoslaviji. Poleg naštetih rednih zvez so kurirji imeli še lokalno povezavo z raznimi enotami in ustanovami, ki so se zadrževale na tem območju.

Kljub naklonjenosti domačinov so se kurirji počutili varnejše v skritih in težko dostopnih barakah. S hrano jih je oskrbovala gospodarska komisija, bili pa so tudi časi, ki je prišla do izraza znana parola: »znajdi se sam!«.

Poleg vzdrževanja kurirskih zvez je treba poudariti tudi politično delovanje kurirjev med krajan, še posebej pa odlično povezavo in sodelovanje z mladino. Pregled aktivnosti kurirjev te postaje pa ne bi bil popoln, če se ne bi spomnili tudi njihovih borbenih akcij. zvedli so več napadov na sovražnika, najsi bo pri nenadnih srečanjih ali iz zased. Rezultat teh akcij je več mrtvih in ranjenih sovražnikovih vojakov. Pri tem so zaplenili mitraljez, 5 pušk, 4 pištole, 2 bombi in daljnogled. V centru Bleda so zaplenili 800 kilogramov hrane tako rekoč pred nosom 700 Nemcev, kolikor jih je bilo na Bledu. Vse to so opravili brez lastnih izgub, kar je dokaz, da kurirji niso bili zgolj »poštarji« ali terenski delavci, temveč tudi aktivni borci — partizani.

Potrudite se obiskati še malo višje ležečo planoto Goreljek. Tu pri spomeniku počastite spomin na borce III. bataljona Prešernove brigade, ki so decembra 1943 zaradi izdaje padli v neenakem boju s sovražnikom. Če se bomo vračali proti Bohinjski Bistrici, bomo lahko obiskali še bogat zgodovinski muzej v rojstni hiši narodnega heroja Tomaža Godca, organizatorja vstaje v tem kraju.

Spominsko obeležje postaje bomo našli v Zgornjih Gorjušah na gasilskem domu, žig pa dobimo pri Blažin Ani, Gorjuše 19.

G-5 Delnice v Poljanski dolini

Poljane s svojo širšo okolico in Poljanska dolina nasploh so odigrale v osvobodilnem boju posebno vlogo. Narodnoosvobodilno gibanje je te kraje zajelo že 1941. leta. Decembrska vstaja v tem kraju je močno odjeknila daleč izven gorenjskih meja. Veliko borcev tega kraja se je borilo v enotah Cankarjevega bataljona, ki je bil takrat najmočnejša partizanska enota na Gorenjskem. Sodelovali so v številnih bojih proti okupatorju in prispevali k velikim zmagam v Rovtu, na Pasji ravni in v Dražgoški bitki. Mnogi so v teh bitkah žrtvovali svoja življenja.

Decembrska poljanska vstaja je dajala pečat borbi skozi vsa leta revolucije. Ni naključje, da je bil tu že 1942. leta ustanovljen prvi odbor OF, ki je aktiviral in pritegnil k sodelovanju domala celotno prebivalstvo. Že sam podatek, da je mala vasica Delnice žrtvovala za svobodo 19 domačinov dovolj zgovorno priča o aktivnosti prebivalstva. Spominu žrtvam se bomo oddolžili pri spomeniku v Delnicah.

Na tako razgibanem območju so bile prepotrebne tudi zveze. Te zasledimo že leta 1942. V relejnih sistem zvez na Gorenjskem pa je širše območje tega kraja vključeno z ustanovitvijo relejne kurirske postaje G-5, spomladi leta 1943. Osnovna naloga kurir-

jev je bila na začetku povezava Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih enot s področja Dolomitov in kasneje Roga s pokrajinskim komitejem KPS za Gorenjsko.

Sprva sta bila na postaji le dva kurirja, ki sta bivala pri terenskih delavcih tega območja. Avgusta 1943. leta pa sta si napravila zemljanko v Delnicah. Bila je vsa pod zemljo in za sovražnika nevidna. Z razvojem kurirskih zvez pa je naraščalo tudi število kurirjev; na koncu jih je bilo 15. Sčasoma, ko je zemljanka postala pretesna, so si morali v bližini poskrbeti za večje bivališče.

Večkrat tedensko so vzdrževali zveze s kurirskimi postajami na območju Hotovelj, na območju Sopotnice in Gabrške gore ter na območju Martinj vrha. Navadno so zveze potekale ponoči, le redko podnevi. Poleg relejnih zvez so skrbeli tudi za zvezo s pokrajinskim komitejem KPS za Gorenjsko, z enotami Gorenjskega odreda in z vsemi drugimi enotami in ustanovami na tem območju.

Ko je bila avgusta 1944. leta ukinjena postaja G-7 na območju Vinharjev in Hotovelj, so bili prisiljeni za zvezo s Primorsko vzpostavljati direktno povezavo s kurirsko postajo P-35 nad Cerknem.

V bližnji okolici postaje G-5 je bilo več domobranskih postojank, iz katerih so belogardisti močno kontrolirali celoten kraj. Tako je bilo delo kurirjev skorajda onemogočeno. O tem pa govori tudi podatek, da so samo v poletnih mesecih 1944. leta padli 4 kurirji.

Zaradi nemogočih razmer je bila novembra 1944. leta postaja ukinjena, kurirji pa so se priključili postaji G-13 na območju Gabrške gore.

Februarja 1945. leta je bila postaja G-5 ponovno vzpostavljena. Tedaj so si kurirji uredili zavetišče v okolici Mladega vrha, kjer so opravljali kurirske naloge do osvoboditve.

Spominsko obeležje postaje G-5 bomo našli na domačiji Peternel (po domače pri Remcu) v Delnicah, kjer se nahaja tudi žig.

V Poljanah si lahko ogledamo tudi veličastno fresko, prav v centru vasi. Le-ta je delo domačina, borca in akademskega slikarja Ive Šubica, ki jo je poklonil rojstnemu kraju ob 40-letnici Poljanske vstaje.

G-6 Stara Pokljuka

Stara Pokljuka, kamor nas je naša pot pripeljala, ni pravzaprav nič starejša kot vsa ostala Pokljuka. Le »krščena« je tako, vendar pa zato nič manj vredna, nič manj lepa in prijazna. Če bi Stara Pokljuka znala govoriti, bi nam imela marsikaj povedati, zlasti iz časov NOB. Veličasten, srednje visok in lepo poraščen planinski masiv je v svoja nedra sprejel in varoval mnoge partizanske enote in borce. Pokljuka ni le »meka« smučarskih tekačev, planincev, turistov in izletnikov, za ta kraj pomeni mnogo več: je vir zaslužka okoliškemu prebivalstvu. Tu je neusahljiv vir pokljuškega »zlata«, smrekovega in jelovega lesa. Med NOB je ta planota v tem delu Slovenije pomenila enako kot Rog na Dolenjskem, kot Trnovski gozd na Primorskem ali Pohorje na Štajerskem.

Že leta 1941 so po njej hodili borci ene prvih enot na Gorenjskem — Jeseniške čete, ki je bila še istega leta priključena legendarnemu Cankarjevemu bataljonu. Nimamo dovolj prostora, da bi naštevali vse ustanove in enote, ki so se med vojno krajši ali daljši čas zadrževale v okrilju pokljuških gozdov. Kljub temu pa bi bili nepravilni, če se na tem mestu ne bi spomnili zadnje bitke »mrtvega bataljona« in njegove

zmage — zmage bataljona Prešernove brigade v zimi leta 1944.

Na tako razgibanem območju pa so se vzporedno z ostalimi strukturami odpora in oboroženega boja povsem logično pojavile tudi zveze. Kako pomembno in kako aktivno je bilo to območje v času vojne nam pove že podatek, da so Pokljuko obvladovale tri reledne kurirske postaje: postaja G-4 v okolici Gorjuš, G-30 nad Bohinjsko Belo (Slamniki) in postaja G-6.

Predhodniki so bili terenski kurirji na tem območju, spremljevalci razvoja narodnoosvobodilnega gibanja od samega začetka. Postaja G-6 je bila vzpostavljena poleti leta 1943 in vključena v sistem relednih zvez. Prvo bivališče so si kurirji uredili v Krištani na Stari Pokljuki. Na tem območju pa so se več ali manj zadrževali do konca vojne. Kurirji iz te postaje so redno vzdrževali zvezo z dokaj oddaljeno postajo G-8 na Mežakli. To zvezo jim je olajšala kasneje vzpostavljena postaja G-29 v Radovni. Ta jim je skrajšala pot za polovico. Na Belški planini na Pokljuki so se redno sestajali s kurirji iz postaj v okolici Gorjuš (G-4) in nad Bohinjsko Belo (G-30). V njihovo nalogo moramo všteti še zveze z Oblastnim komitejem KPS za Gorenjsko, partizansko tehniko, mobilizacijskim in minerskim vodom, enotami vojske državne varnostni in enotami Jeseniško-bohinjskega odreda.

Območje v neposredni bližini Bleda je bilo močno kontrolirano. Prva tarča okupatorja pa so bili prav kurirji. Le tem so Nemci postavljali zasede na cestah, ki vodijo na Pokljuko in v dolini Radovne. Okupatorju so izdatno pomagali domači izdajalci, med katerimi je najbolj izstopal vojni zločinec Andrej Noč-

Glazarjev iz Koroške Bele. Po kurirskih poteh so se potepali tudi številni drugi vohuni in vrinjenci, ki pa so bili v večini primerov onemogočeni. Leta 1944 se je na območju Pokljuke pojavila še ena nova nadloga — bela garda.

Zanimivo se bo spomniti vsaj nekaj akcij kurirjev te postaje. Januarja leta 1944 je kurir preko tega območja vodil četo partizanov iz sestava Prešernove brigade na poti proti Koroški. Padli so v zasedo, četa se je umaknila brez izgub, kurir, ki je bil na čelu kolone, pa je padel. Istega leta je prav tako v zasedi pri Krnici padel še en kurir. Težko ranjen v nogo si je z bombo skrajšal muke.

Na Mežakli so Nemci imeli lasten razgledni stolp, s katerega so opazovali dolino Radovne in pobočja Pokljuke. S tega stolpa so junija 1944 odprli ogenj na enoto, ki je potovala z območja Pokljuke na Karavanke. Na srečo ni bil nihče ranjen. Kurirjem z G-6 je bila ta opazovalnica vseskozi trn v peti. Nekolikokrat so jo zažgali, pa kot bi bila zakleta, ni zgorela. Zato so se oborožili z žagami in sekirami in opazovalnico ponoči, ko ni bila zasedena, enostavno podrli.

Na postaji se je od ustanovitve pa do konca vojne zvrstilo kakih 15 kurirjev. Kot že omenjeno, dva nista dočakala svobode.

Sovražnik je močno nadziral celotno območje, zato so kurirji imeli dobro organizirano obveščevalno službo, katere steber so bile mladinske organizacije. Za prehrano kurirjev je skrbela gospodarska komisija na tem območju, veliko pa so prispevali tudi prebivalci osvobodilnemu gibanju naklonjenih domačij.

Spominsko obeležje postaje je na domačiji Malke Pristov na Stari Pokljuki, po domače pri Figovcu. Do domačije bomo prišli najhitreje iz Krnice, od koder je le 20 minut prijetne hoje v hrib. Na domačiji je tudi žig postaje.

G-7 Vinharji nad Poljanami

Če po vrsti obiskujemo spominska obeležja relejnih kurirskih postaj na Gorenjskem, smo tokrat v Škofjeloškem hribovju že četrtič. Obiskali smo že G-1 v Podlonku, G-3 v Martinj vrhu, G-5 v Delnicah in sedaj smo pri spominskem obeležju postaje G-7 v Vinharjih.

Naj nam ne bo žal truda, ker smo se vzpenjali iz Poljan ali iz drugih smeri do te 650 metrov nad morjem ležeče hribovske vasice. Danes ni znana le po lepoti, temveč tudi po izredno razvitem kmečkem turizmu. Kogar pa le malo zanima zgodovina tega kraja, ne more tudi mimo naselij Hotovlje, Todraž, Valterški vrh in področja Pasje ravni, znane iz decembrskih bojev Cankarjevega bataljona leta 1941. V bližini Vinharjev je med NOB potekala razmejitvena okupatorjeva črta med Italijo in Nemčijo. Tu so bila vrata iz Škofjeloškega hribovja, takrat pod nemško okupacijo, v Polhograjske Dolomite, zasedene od Italijanov. Tudi izredno močnega vpliva duhovščine med vojno v teh krajih ne gre prezreti. Ta je uspela preslepiti precej domačinov, mladih fantov, da so se pod geslom »za vero in Boga« vključili v enote bele garde. Prav ti so na tem območju napravili največ škode narodnoosvobodilnemu gibanju. Poznali so vse kraje,

vse skrite stezice in vse ljudi. To je tudi vzrok za številne padle žrtve, ki jih sicer ne bi bilo. Z domačije, na kateri je postavljeno spominsko obeležje kurirske postaje G-7, so okupatorji po zaslugi izdajalcev odpeljali očeta in enega od sinov in ju kasneje kot talca ustrelili v Bistrici pri Kranju. Druga dva sinova sta padla kot partizanska borca, četrti sin pa se je po nesreči smrtno ustrelil. To je bila prava družinska tragedija.

Kako je sovražnik nadziral to območje, je razvidno iz naslednjih nekaj podatkov. V le nekaj kilometrov oddaljenih Poljanah se je stalno nahajalo okoli 200 orožnikov in policistov. Na Črnem vrhu in v Lučinah so bili graničarji in belogardisti, za nameček pa je bila močna nemška in belogardistična postojanka tudi v Gorenji vasi. Z nenehnim patroljiranjem po terenu so vsi ti za kurirje predstavljali stalno nevarnost.

Kljub vsem okupatorjevim naporom in ukrepom pa narodnoosvobodilnega gibanja ni bilo mogoče zatreti. »Nasilje rodi odpor«, pravi pregovor, in prav okupatorjevo nasilje je dolivalo olje na ogenj odpora. Vstaja se je razvijala in prerasla v organiziran in dobro oborožen odpor, pred katerim so končno klonili tudi oholi okupatorji in domači izdajalci.

V sklopu narodnoosvobodilnega gibanja so se normalno razvijale tudi kurirske zveze. Te zasledimo v tem kraju že jeseni leta 1942, saj je tod tekla povezava Gorenjske z vodstvom slovenskega osnovodilnega gibanja, ki se je dalj časa zadrževalo na področju Polhograjskih Dolomitov. Vsi kurirji so bili spomladi leta 1943 vključeni kot kurirji postaje G-7 v sistem relejnih zvez Slovenije. Nevarna so bila pota kurirjev po teh področjih, predvsem zaradi domačih izdajal-

cev. Trije kurirji iz postaje G-7 so izgubili življenje, ko so zašli v zasedo belogardistov.

Postaja je bila dokaj številčna. Na njej se je zvrstilo okoli 15 kurirjev, ki so imeli polne roke dela. Vzdrževali so zvezo s postajo TV-2, ki je bila pri vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja, s kurirji na Žirovskem vrhu, na Gabrški gori, zvezo z Gorenjsko pa so vzdrževali preko postaje G-5 v Delnicah. Ne gre prezreti tudi povezave s političnimi aktivni na tem območju in s partizansko tiskarno »Don«.

Življenje kurirjev je potekalo po partizansko. Stanovali so pod šotori ali v skromnih lesenih barakah. Eno od teh barak so belogardisti odkrili in požgali. Kljub aktivnosti in močnemu vplivu bele garde, so kurirji na tem območju vzpostavili tesne stike z mladino in domačini, ki so bili naklonjeni osvobodilnemu gibanju. Pri njih so dobili tudi hrano in vse ostalo, kar so potrebovali. Vendar so v drugi polovici leta 1944 razmere na tem območju postale nemogoče, predvsem zaradi številnih belogardističnih postojank, v katerih so bili izključno domači izdajalci. Vse poti kurirjev so bile močno zastražene. Vzdrževanje zvez je bilo nemogoče. Zato je bila postaja G-7 avgusta 1944 ukinjena, kurirji pa razporejeni na druge postaje. Njihove dotedanje zveze so po drugih poteh prevzeli kurirji sosednjih relejnih postaj.

Spominsko obeležje te v vojni izredno pomembne kurirske postaje je v Vinharjih, vasici le pet kilometrov oddaljeni od Poljan, na domačiji Amalije Stanonik, med vojno znane aktivistke Sonje, po domače pri Brdarju, hišna številka 10. Tu je tudi žig.

G-7/1 Stahovica

Smo v dolini reke Kamniške Bistrice, tako rekoč na meji treh sosednjih pokrajin: Gorenjske, Štajerske in Koroške. Na lastne oči se lahko prepričamo, da pesem, ki opeva »prelepi kamniški kot«, ne laže. Dolina Kamniške Bistrice je od Kamnika pa vse do svojega konca — do izvira reke izredno lepa. Če potujemo iz smeri Kamnika, kjer so na ogled številne zgodovinske znamenitosti, po dolini navzgor proti cilju, nas bo vso pot spremljala kristalno čista rečica Kamniška Bistrica. Najprej proti koncu doline se z desne strani dvigajo strma pobočja Velike planine, na levi so prostrana smučišča Krvavca. Ob cesti skozi dolino so posejane številne vasice vse do Stahovice in še naprej do Kamniške Bistrice. Če od Stahovice nadaljujete pot še malo proti Kamniški Bistrici, se nam bo prav kmalu kot na razglednici predstavila nova koča na Kamniškem sedlu.

Dolina pa ni bogata le z naravnimi lepotami. Ima tudi izredno pestro zgodovino, predvsem iz obdobja NOB. Že leta 1941 so se tod ustanovljale prve partizanske enote, ki so prav kmalu preraščale v bataljone. Istočasno pa že na samem začetku vstaje tu zasledimo prve poganjke nove ljudske oblasti. Že leta 1942 so se po dolini Kamniške Bistrice prebijali borci dru-

ge grupe odredov na svojem pohodu iz Gorenjske na Štajersko.

Kurirske zveze zasledimo že leta 1943. Sprva je bila ustanovljena kurirska baza, katere kurirji so opravljali naloge za kamniško okrožje. Maja leta 1944 je bila baza vključena v sistem relejnih zvez na Gorenjskem in je dobila naziv G-7/1. Ustanovljena je bila v bližini Stahovice, torej na meji treh sosednjih pokrajin.

Nemci in izdajalci na tem območju kurirjem niso dali miru. Zato so morali pogosto menjati bivališče, ki pa je bilo vedno pod zaščito gozdov. Zaradi okupatorjevega pritiska so se decembra 1944 morali za krajši čas umakniti preko Kokrškega sedla na Jezersko, toda že 6. januarja 1945 so se vrnili na svoje območje, kjer so opravljali kurirske naloge vse do osvoboditve.

Od prvotnih štirih kurirjev, se jih je do konca vojne na postaji zvrstilo kar 16. Tolikšno število so zahtevale številne in zahtevne naloge. Redno zvezo so vzdrževali z relejno postajo v okolici Prevoj, s kurirji na območju Šenturske gore ter s kurirji v dolini Kokre. Povezovali so vse politične aktive na Kamniškem območju. Precej preglavic jim je delala partizanska tehnika, ki jim je z literaturo polnila nahrbtnike.

Sovražnik je močno nadziral celotno območje, zato so vse zveze potekale ponoči. To pa seveda ni bilo enostavno. V taki situaciji so bili kurirji prisiljeni na tesno povezavo z domačini. Le ti so skrbeli za točno in pravočasno obveščanje, kurirji pa so jih oskrbovali z novicami in partizansko literaturo. Tesna povezava z domačini je nedvomno precej prispevala k temu, da je v celotnem obdobju delovanja te postaje padel le en kurir, eden pa je bil ranjen.

Eden od vzrokov, da je okupator temu območju posvečal tolikšno pozornost, je bila vsekakor smodnišnica v Kamniku, ki jo je zastražil s 100 policisti. Okolico so zavarovali še z enoto »Vlasovcev« v Stranju, ki so se naselili kar v cerkvi. V Strahovici pa je bila od jeseni 1944 tudi belogardistična postojanka.

Kljub vsem nevarnostim in težavam pa kurirji niso mirovali. Jeseni 1944 so postavili zasedo Vlasovcem, pri čemer so dva ubili, štiri pa ranili. Večkrat so si privoščili tudi streljanje na stražarje v smodnišnici, čemur je sledil alarm, temu pa zmeda.

Spominsko obeležje kurirske postaje G-7/1 je v Stahovici na hiši št. 10b, na hribčku Vegrad. Do hiše je od križišča v Stahovici le 10 min. hoje. Pri upravniku poslopja se nahaja tudi žig. Na isti stavbi so na veliki spominski plošči zapisana imena 145 žrtev fašističnega terorja iz širše okolice Stahovice. Le 30 metrov stran stoji spomenik prvoborcu tega kraja Juriju Libniku, ki je padel že junija 1942. Na poti skozi Kamnik pa ne prezrite spomenika Rudolfu Majstru, borcu za severno mejo, ki mu ga je v znak hvaležnosti postavilo rojstno mesto.

G-8 Mežakla

Mežakla je nekaj nad 1500 m visoka alpska planota med dolino Save Dolinke in dolino Radovne. Spodaj proti severu so železarske Jesenice z Javornikom in Koroško Belo, nedaleč proti jugovzhodu pa Bled s slikovitim jezerom.

Za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja je bilo to področje izredno zahtevno. Na Jesenicah je bil sedež gestapovskega zločinca Drutscheja, na Bledu pa sedež okupatorjeve uprave za južno Koroško (sem je okupator prišteval tudi Gorenjsko) ter zloglasnega gestapa. Iz tega sledi, da je bilo področje Mežakle pod nenehnim močnim nadzorom okupatorjevih policijskih oddelkov, ki so se jim kasneje pridružili še domači izdajalci.

V takem okolju je torej delovala relejna kurirska postaja G-8, izredno pomemben člen v verigi relejnih zvez na Gorenjskem. Povezovala je področje Pokljuke in Radovne z dolino Save Dolinke in Karavankami.

Za razliko od večine relejnih postaj je bilo na G-8 relativno malo kurirjev. Zvrstilo se jih je le 7 ali 8. Postaja je bila ustanovljena nekje julija—avgusta 1943 na območju Mežakle. Najprej sta bila na postaji le dva kurirja, septembra istega leta se jima je pridružil še eden, aprila 1944 še trije in kasneje še eden.

Naloge kurirjev so bile vse prej kot lahke. Vzdrževali so zvezo s kurirji pod Golico, nato s postajo v bližini Plavškega rovta. Druga zveza je vodila preko Save do kurirjev nad Dovjem, to pa so kasneje skrajšali z vzpostavitvijo pomožne postaje G-31b nad Mojstrano. V drugi smeri so potovali na javko s kurirji iz območja Srednje Radovne (G-29), ki so povezovali Pokljuko in dolino Radovne.

Vsekakor je bila kurirjem največja ovira hladna Sava med Mojstrano in Hrušico, ki jo je bilo treba vsakodnevno premagovati. Januarja 1944 so kurirji prepeljali preko Save bataljon borcev, ki so bili na pohodu proti Koroški. Nekaj pozneje so spremljali tudi četo borcev, ki so se s Pokljuke prebijali pod Karavanke. Zanimiva je dogodivščina s tremi aktivistkami, ki so v jeseni 1944 morale po kurirski zvezi preko Save. Zadevo so kurirji rešili po kurirsko. Dekleta so naložili na svoja pleča, prebredli Savo in aktivistke suhe prenesli na drugi breg.

Težko je bilo življenje kurirjev te postaje. Svoje prvo zavetišče so našli v opuščeni partizanski bolnišnici na Mežakli. Prav kmalu so ga morali zapustiti in si poiskati novega. Našli so ga v stenah Mežakle. Naredili so le zasilno streho, za ležišča so si priskrbeli brinovih vej, vstop pa je bil prek lestve, ki so jo po vsaki uporabi dvignili. Kljub vsem varnostnim ukrepom so Nemci bivališče odkrili in so se kurirji morali zopet seliti. To pot na vrh Kisovca na Mežakli, kjer so si postavili šotore. Tudi tu je bilo bivanje kratkotrajno. Aprila 1944 so se preselili na Zgornji Kozjak, kjer so si zgradili barako. Tudi od tod so se morali umakniti. Najprej so se premaknili v hrib Mlince nad Ravnami, kasneje pa na Spodnji Kozjak.

Tu so jih 13. februarja 1945 vrgli iz pogradov rafali mitraljezov, ki so trgali streho njihove barake. Ob tej priliki je eden kurir izgubil življenje. Vojne pa še ni bilo konec. Kurirji so kljub žrtvi svoje delo morali nadaljevati. Zgradili so si še eno bivališče, na vrhu Kont nad Radovno. Imenovali so ga »Jastrebovo gnezdo« in to je v pravem pomenu besede tudi bilo. Bivališče se je nahajalo na vrhu 200 m visoke stene, zidovi bivališča so bili gola skala, streha pa iz borovih in smrekovih vej. Postelje so bile lesene police, z vrvjo pritrjene na grozljivo skalo. »Jastrebovo gnezdo« je vzdržalo do konca vojne.

Življenje kurirjev postaje G-8 je bilo zares pestro, zahtevno in odgovorno. Kljub skorajda nemogočim razmeram so vztrajali in uspešno opravili vse svoje naloge. S svojimi junaškimi podvigi so lahko za vzor rodovom, ki prihajajo.

Spominsko obeležje postaje G-8 se nahaja na hiši št. 18. v Zgornji Radovni, po domače pri Pstnaku, kjer je tudi žig.

G-9 Žirovski vrh

Z Žirovskega vrha v Škofjeloškem hribovju, kjer je bila nekoč relejna kurirska postaja G-9, se nam ponuja lep razgled na vse strani. Spodaj na zahodni strani so Žiri, na desni proti severu lahko vidimo Gorenjo vas, v daljavi proti vzhodu pa se kaže gričevje Polhograjskih Dolomitov.

Danes ta prijazni kraj privablja številne obiskovalce. V času narodnoosvobodilnega boja pa je bilo na tem hribovju prelite veliko krvi. Če bi gozdovi lahko govorili, bi nam imeli marsikaj povedati. So neme priče zgodovinske decembrske poljanske vstaje v prvem letu vojne, so priče nešteti spopadov in bitk, tudi bitke Prešernove brigade z okupatorjem v avgustu leta 1943, bitke na življenje in smrt, ki se je kljub velikim žrtvam končala z zmago prešernovcev, tako kot tudi le mesec dni kasneje odločilen obračun brigade z belogardisti na Turjaku.

Težak je bil za borce predel Žirovskega vrha. Ne toliko zaradi Nemcev in Italijanov, pač pa zaradi bele garde, ki se je tod razpasla. V njej so bili domači izdajalci, ki so si uredili postojanko na Vrhu pri Treh kraljih, v Rovtah, Šentjoštu, Suhem dolu, Lučinah in drugje. Njim pa so se proti koncu vojne pridružili še četniki. Preko tega območja je potekala

meja med nemškimi in italijanskimi okupatorji, zaznamovana z bodečo žico, simbolom fašističnih koncentracijskih taborišč, in še posebej zaznamovana z nevarnimi minami. Kljub temu je OF tudi tu zasadila svoje korenine. Tudi kurirske zveze so bile vzpostavljene. Že julija leta 1943 je bila ustanovljena kurirska relejna postaja, ki so jo sestavljali dotedanji terenski kurirji na tem območju. Po kapitulaciji Italije je postaja dobila oznako G-9 in bila vključena v mrežo relejnih zvez na Gorenjskem. Zaradi že opisanih razmer so morali kurirji svoje bivališče nenehno predstavljati, dokler niso pred zimo 1943/44 zgradili bunkerja pod hlevom kmeta Mrlaka na Žirovskem vrhu. Do tedaj so bivali največ pod šotori, postelje pa so si delali iz listja in praproti.

Na postaji se je med vojno zvrstilo okoli 17 kurirjev. Redno so vzdrževali zvezo s kurirsko postajo nad Logatcem, s postajo nad Cerknem ter s postajo nad Hotavljami. Povezovali so tudi vse ustanove na tem območju. Na svojih pohodih so morali prečkati več nevarnih točk, med njimi tudi ceste Gorenja vas—Sovodenj, Trebija—Žiri in Vrhnika—Logatec. Posebna ovira je bila železniška proga Ljubljana—Postojna, ki so jo prečkali pri Verdu, nevarno pa je bilo tudi prečkanje meje med nemško in italijansko okupacijsko cono.

Največjo nevarnost za kurirje pa so predstavljali domači izdajalci, belogardisti. Le-tem je 2. decembra 1943 uspelo izslediti bunker na Merlakovi domačiji. Žalosten je bil ta dan na Žirovskem vrhu. Izdajalci so v bunkerju zajeli osem kurirjev, jih skupaj z gospodarjem odpeljali v zapore na Vrhniki in jih 9. februarja 1944 kot talce ustrelili v Škofji Loki. To je

še en dokaz, da nam svoboda ni bila podarjena. Izvojevana je bila z mnogimi žrtvami, zato pa je toliko več vredna!

Tudi na tem območju so bile vezi z domačini, zlasti z mladino, pristne. Pri njih so kurirji dobili številne koristne informacije in seveda tudi hrano. Kurirjem so tudi prali in šivali, skratka, nudili so jim vse, kar je v takih pogojih bilo mogoče.

Spominsko obeležje postaje G-9 je na domačiji Jakoba Oblaka na Žirovskem vrhu, Zala št. 24, po domače pri Javorču. Tu je tudi žig. Najbližji dohodi so iz Žiri, hoje je dobro uro, in iz Gorenje vasi, od koder je pot za dobre pol ure daljša.

G-9/1 Prevoje

Kraj okoli Prevoj, vasice pri Domžalah, se precej razlikuje od drugih krajev na Gorenjskem, kjer so postavljena spominska obeležja. Prevoje so v ravninskem predelu, ob cesti Ljubljana—Celje. Ves kraj okoli Domžal je gosto naseljen. Številne vasice so druga ob drugi, obdaja pa jih le nizko gričevje. Skozi te kraje tečejo le manjši potoki in rečice, med njimi je največja Kamniška Bistrica.

Zaradi izredno pomembne cestne povezave med Ljubljano in Celjem je okupator celotno območje ob cesti strogo nadziral in varoval. V ta namen je postavil tudi številne policijske in belogardistične postojanke. Najbližje Prevojam so bile v Šentvidu, Lukovici in Domžalah.

V takih okoliščinah je bil razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na tem področju izredno težaven. Preprečiti pa ga okupatorju le ni uspelo. Prvi poganjki ljudske oblasti in ustanavljanja manjših partizanskih enot segajo v pozno jesen 1941. leta. V letu 1943 pa se je narodnoosvobodilno gibanje močno okrepilo.

Že septembra 1943 je bila na tem območju ustanovljena relejna kurirska postaja G-9/1, ki je imela nalogo povezati Gorenjsko področje z Dolenjsko. To je kurirjem tudi uspelo. Z javko na levem bregu Save

so vzpostavili redno zvezo z dolenjskimi kurirji. Zahteve po močnejših povezavah pa so z razvojem osvobodilnega gibanja naraščale in kurirji te postaje so vzpostavili še redno relejno zvezo z štajerskimi kurirji. Za javko so se dogovorili na Šipku nad Trojanami. Povezali pa so se tudi s kurirji z območja Stahovice in Šenturške gore. Poleg rednih relejnih zvez so občasno vzdrževali tudi zvezo med štaboma Šlandrove brigade in IV. operativne cone, redno pa tudi med vsemi političnimi aktivni na tem območju.

Naloge kurirjev so bile zahtevne. Vse zveze so potekale le ponoči. Kurirji so večkrat šli na pot v kmečki obleki, pa tudi preoblečeni v ženske. Da bi se izognili sovražnikovem zasedam, so njihova pota potekala vsako noč drugje. Ena od ovir je bil tudi potok Radomlje. Most preko njega je bil pod nenehnim nadzorom, toda kurirji so se znašli. Preko potoka so posekali dva jesenova drevesa in si tako naredili svoj »kurirski« most.

Med kurirji te postaje je bilo mnogo žrtev. Že 10. januarja 1944 so belogardisti ubili dva kurirja, enega pa ranili. Isto noč so v vasi Stegne v zapuščeni hiši ubili tri kurirje iz kamniškega okrožja, dva kurirja iz postaje G-9/1 pa sta bila ranjena. Do konca vojne je še šesterica kurirjev izgubila življenje, štirje pa so bili težko ranjeni. Svobodo je dočakalo le pet kurirjev te postaje.

Posatja je bila ves čas v okolici Prevoj, čeprav so morali kurirji svoje bivališče večkrat zamenjati. Vedno pa je bilo pod zaščito gozdov.

Prebivalstvo tega kraja je bilo naklonjeno narodno-osvobodilnemu gibanju in tudi kurirje so imeli za svoje. Obveščali so jih o gibanju sovražnika, jih oskr-

bovali s hrano ipd. Veliko je bilo družin, ki so tvegale vse, da bi jim pomagale. V najtežjih trenutkih so priskočili na pomoč tudi s prenašanjem pošte. Organizacija AFŽ je prehrano urejevala tudi tako, da so se kurirji hranili danes na eni, jutri na drugi domačiji.

Okupatorjevega terorja pa niso občutili le kurirji. Tudi prebivalstvo tega kraja ni bilo nič na boljšem. Podivjani belogardisti so 10. januarja 1944 samo na Kosmatinovi domačiji ubili šest članov družine, med njimi štiri ženske. Pri sosedih Stegnarjevih so ubili tri domačine, med njimi tudi malega Mihca. Belogardisti so se tudi drugače izživljali. V okolico in bližnje gozdove so s prisilo pošiljali domačine, ki naj bi za njimi vohunili.

Bolj ko se je bližal konec krvave vojne, hujši je bil okupatorjev pritisk. V okoliš se je nateplo veliko policistov in belogardistov, v pomoč pa so jim priskočili še vlasovci. V zadnji nemški ofenzivi so bili kurirji prisiljeni za nekaj časa prekiniti zveze, takoj po ofenzivi pa so jih ponovno vzpostavili.

Kljub izredno težkim pogojem in številnim žrtvam so kurirji te relejne postaje svojo nalogo častno opravili.

Spominsko obeležje postaje je v Prevojah, na domačiji Gostič Ivana, po domače pri Bognarčku, hišna št. 48. Tudi žig je tu. Na domačiji si oglej tudi skriti bunker v kuhinji, kamor so se občasno zatekali tudi kurirji.

G-10 Planina pod Golico

Kraji pod 1834 m visoko Golico nad Jesenicami, kjer je bila med vojno relejna postaja G-10, so zaradi svojih izrednih naravnih lepote med najbolj obiskanimi izletniškimi točkami na Gorenjskem. Čez Golico teče državna meja, ki loči tudi Gorenjsko od avstrijske Koroške, preko Golice pa vodi tudi pot iz Zgornje Savske doline v dolino Roža na Koroškem. Najlepše je pod Golico pomladi, v mesecu maju, ko nam prostrani travniki in pašniki, prekriti z veličastno preprogo snežno belih narcis, nudijo enkratno doživetje.

Toda med vojno se tudi ta prelepi kraj ni izognil okupatorjevemu divjanju. Res da na tem območju ni bilo večjih partizanskih enot, vsaj za dalj časa se niso tu zadrževale, zato pa so vse druge strukture narodnoosvobodilnega boja tudi tu normalno delovale, med njimi tudi kurirske zveze.

Že julija 1943 je bila na tem območju ustanovljena relejna kurirska postaja G-10, katere osnovni namen je bil povezovanje narodnoosvobodilnega gibanja v tem delu Gorenjske z osvobodilnim gibanjem na Koroškem. Državno mejo so kurirji prečkali preko visokih karavanških vrhov med Golico in Belščico. Pot

je bila izredno zahtevna predvsem pozimi. Ni pa to bila edina pot kurirjev te postaje. Vzdrževali so tudi zvezo s kurirji na Mežakli, vse do ustanovitve vmesne postaje G-28 na Plavškem rovtu. V drugi smeri so vzdrževali zvezo s postajo G-17 pod Stolom, največkrat preko vmesne postaje G-22 na Javorniškem rovtu, vzdrževali pa so tudi zveze s političnimi organi na jeseniškem območju, s transportno enoto in obveščevalnim centrom »Stol«.

Pota kurirjev so bila izredno zahtevna. Na eni strani so bila visoka pobočja Karavank, na drugi strani pa skrbno zastraženi prehodi preko reke Save, železniške proge in ceste Jesenice—Kranjska gora.

Nenehno patroljiranje sovražnikovih orožnikov in policistov, predvsem pa »raztrgancev« pod vodstvom zločinca Glažarja, je sililo kurirje te postaje na stalne selitve. Samo v letu 1944 so morali šestkrat zamenjati bivališče. Vedno pa je bila postaja v okolici vasi Planina pod Golico.

Izdajalcev med domačini v tej hribovski vasi ni bilo, kljub tesnemu sodelovanju z domačini pa so bili kurirji nekolikokrat tudi obkoljeni in napadeni s strani »raztrgancev«, na srečo vselej brez žrtev. Kljub previdnosti pa je že leta 1943 pri nabavljanju hrane pri nekem nemškutarju pri Jesenicah en kurir izgubil življenje.

Na postaji je bilo povprečno 6 do 8 kurirjev, vsega pa se jih je do osvoboditve zvrstilo okoli 15. Na izredno zahtevnem in od okupatorja stalno nadziranem območju so kurirji vse zahtevne naloge s pomočjo zavednih domačinov uspešno rešili.

Spominsko obeležje postaje G-10 bomo našli na Planini pod Golico na domu »Varnosti« (bivši taborniški dom), žig pa bomo dobili na domačiji Jožeta Klinarja, po domače pri Betelu, v vasi.

G-11 Davča

Relejna postaja G-11 je s svojimi kurirskimi zvezami pokrivala širše območje vasi Davče, preko nje pa je tekla tudi neposredna povezava tega območja s sosednjo Primorsko.

Davča je raztresena vasica ob vznožju Porezna, Črnega vrha in Blegoša. Skozi vas vijuga potok Davča, ki se nekaj kilometrov nižje vliva v Selško Soro.

Davča bo ostala trajno zapisana v zgodovini NOB, saj je bila vsa leta vojne prava partizanska trdnjava. Lahko bi rekli neke vrste osvobojeno ozemlje. Tu so se nahajale enote Gorenjskega vojnega področja, številne partijsko-politične in druge ustanove, cela vrsta partizanskih delavnic itd. Tu je bila 12. julija 1943 ustanovljena Gorenjska brigada, kasneje preimenovana v Prešernovo brigado. Tu so se lahko za kratek čas oddahnile od bojev in pohodov utrujene partizanske enote.

Prve kurirske zveze na tem območju zasledimo že v začetku leta 1943. V mrežo relejnih zvez na Gorenjskem pa je bilo območje povezano z ustanovitvijo relejne postaje G-11 v septembru 1943; tedaj je bila vzpostavljena tudi redna zveza s Primorsko.

Na postaji se je od njene ustanovitve pa do konca vojne zvrstilo precejšnje število kurirjev (preko 15).

Res da na svojih poteh niso imeli večjih naravnih ovir, kot so reke, železniške proge ipd., so pa imeli druge težave. Na tem območju se je zadrževalo veliko število komand, enot, ustanov, delavnic ipd., zato so bili njihovi nahrbtniki vedno precej težki (tudi po 30 kg in več). Če k temu dodamo še izredno dolga kurirska pota (tudi po 5 in več ur hoje), potem ni treba posebej poudarjati, da je kurir na tej postaji poleg osnovnih vrlin borca-kurirja moral imeti še izredno telesno kondicijo.

Kje so bile javke kurirjev? Skupna javka za zvezo s kurirji postaje G-1 v Podlonku in postaje G-3 v Martinj vrhu je bila na območju Martinj vrha. Kraj javke so iz previdnosti zelo pogosto menjali. Na javki so se torej vsakodnevno srečevali kurirji treh relejnih postaj, ki so si izmenjali pošto in drugo gradivo in ga prenašali naprej v različne smeri.

Zvezo s Primorsko so kurirji postaje G-11 vzdrževali preko postaje P-35, ki se je nahajala v okolici Cerknega. Javko so imeli najprej nad Gor. Novaki, kasneje pa so jo prestavili k stari italijanski utrdbi na Črnem vrhu.

Poleg rednih zvez so kurirji vzdrževali tudi zveze med vsemi komandami in ustanovami na tem področju.

S prehrano niso imeli posebnih težav, čeprav je bila Davča glede tega res do kraja izčrpana. Glede na zadrževanje številnih enot in ustanov na tem območju to ni bilo nič čudnega. Če hrane niso mogli dobiti preko gospodarske komisije, so si jo pač priskrbeli sami.

Čeprav so bili vaščani Davče izredno naklonjeni osvobodilnemu gibanju, so se kurirji bolj varno poču-

tili v skritih barakah, ki so si jih sami postavljali na skritih mestih in za katere so le oni vedeli, kje se nahajajo. Kljub vsem varnostnim ukrepom pa je Nemcem v zadnji ofenzivi leta 1945 le uspelo odkriti bivališče kurirjev in so barako požgali. Bila pa je seveda prazna, kajti kurirji so jo še pravočasno zapustili. Že po nekaj dneh pa so si zgradili novo »domačijo«, od koder so nadaljevali svoje poslanstvo po že ustaljenih poteh vse do osvoboditve.

Kako bomo prišli do spominskega obeležja? Če potujemo po cesti iz Železnikov proti Zalemu logu, bomo pred Zalim logom zavili levo proti Davči. Spominsko obeležje bomo našli po približno dveh kilometrih poti, pri odcepu poti za vas Potok, na hiši Albine Žbontar (po domače pri Štinovcu), hišna št. Zali log 40. Pri domačinih je tudi žig.

G-12 Kropa

Kropa — vasica, vključena pod obronki Jelovice, svetovno zana po umetnem kovaštvu in vigenjcih. Ljudje, mirni in delavni, so tu s trudom svojih pridnih rok skozi stoletja služili svoj vsakdanji kruh. Topili so železovo rudo in iz nje izdelovali znane kroparske žeblice in druge izdelke, že zdavnaj pa so zasloveli tudi po okrasnih izdelkih, ki so jih prinesli svetovno slavo. Le kdo danes ne pozna kroparskih lestencev?

V zadnjih letih se je Kropa zelo spremenila. Vigenjce je zamenjala moderna tovarna »Plamen«, Kroparji so pa le ostali Kroparji. Večstoletne kovaške tradicije niso opustili in še danes nadaljujejo (v sodobnejših pogojih) staro obrt.

Ko je tudi Kropo zajela vojna vihra, se Kroparji niso obotavljali. Že leta 1941 so se postavili po robu okupatorju. Kropa je postala močno jedro narodno-osvobodilnega gibanja na Gorenjskem. To ji je omogočala tudi geografska lega kraja, kajti v vas in iz nje je vodila samo ena pot. Prav to je motilo okupatorja, da tu ni postavljaj svojih postojank; s kroparskimi kovači ni našel skupnega jezika, sam kraj pa je bil naravna past za vsakega vsiljivca. Kropo so

obiskovale le močne sovražnikove patrulje iz Kamne Gorice, Radovljice in Podnarta.

Kurirji so že leta 1942 povezali Kolpo z območjem na levem bregu Save. Njihove poti so bile izredno nevarne in tvegane, saj so vodile preko mostov pri Radovljici in Otočah, pogosto pa so morali deročo reko tudi prebresti. V sistem relejnih zvez na Gorenjskem pa je bilo to območje vključeno avgusta 1943 z ustanovitvijo relejne postaje G-12.

Kurirji so se najprej nastanili v zemljanki nad »Slovensko pečjo«, ki je sčasoma postala pretesna. Število kurirjev na postaji je naraščalo. Zato so si v bližini zgradili barako. Tudi to bivališče so zapustili in nad Kropo zgradili večjega, v katerem je kmalu zasvetila tudi električna žarnica.

Na postaji se je izmenjalo okoli 20 kurirjev, vsi pa so imeli polne roke dela. Vzdrževali so relejne zveze s postajami na Mohorju, na Taležu nad Radovljico, v Dražgošah, pod planino Dobrčo in v Dragi nad Begunjami. Največja ovira jim je bila reka Sava. Preko nje je bilo mogoče le ponoči. Ker so bili mostovi dobro zastraženi, so se kurirji posluževali tudi čolnov, ki so jih sami izdelovali. Nekaj čolnov je okupator odkril in uničil, zato so morali izdelati nove. V enem izmed njih je 9. avgusta 1944 utonil kurirček Miloš, ki ga je skupaj s čolnom pogoltnila deroča reka.

Kurirji so bili dobro oboroženi. Imeli so tudi angleški puškomitraljez, kar jih je najbrž opogumilo, da so leta 1943 napadli skupino belogardistov pri zgornji žagi nad Kropo. Izdajalci so pobegnili, nekaj jih je bilo tudi ranjenih. Podoben napad so kurirji pripravili »belim« tudi leta 1944 v središču Kroke,

pri čemer so osvobodili 7 ujetih aktivistov. To pa še ni bilo vse. Proti koncu leta 1944 so skupini Nemcev preprečili vdor v Kropo. Tedaj so imeli Nemci 4 mrtve in več ranjenih. V enem drugem spopadu, ko so se kurirji nad Kropo spravili nad večjo skupino Nemcev, so imeli Nemci 7 mrtvih in večje število ranjenih, hudo ranjen pa je bil tudi kurirček Peter, ki je kmalu zatem umrl.

Vse te akcije dokazujejo, da so bili kurirji te postaje zares pravi partizanski borci. Kljub izredno težavnemu območju so vse svoje naloge uspešno opravili.

Spominsko obeležje postaje G-12 je 200 m nad Kropo, ob cesti iz Kroke proti Jamniku, žig pa dobimo pri Brce Janku, Kropa št. 45.

V Kropi si ob spominskem obeležju lahko ogledamo še zgodovinsko »Slovensko peč« iz poznega srednjega veka. Slučajno so jo odkrili leta 1953 pri gradnji ceste Kropa—Jamnik. V Kropi si oglejmo še muzej umetnega kovaštva (odprt leta 1952) in spomenik padlim v NOB — delo kroparskih kovačev.

G-13 Gabrška gora

Številka 13 naj nas ne odvrne od pohoda na Gabrško goro. Ko boste obiskali spominsko obeležje postaje G-13, se bomo počutili prav tako prijetno kot drugod po Gorenjski, kjer smo spominska obeležja že obiskali. Gabrška gora nas bo pozdravila z zelenimi pašniki in prelepimi gozdovi. Če bomo izbrali pravi čas za pohod, se bomo lahko ozrli tudi za jagodami, borovnicami, malinami.

Gabrška gora se dviga nad Logom in Poljanami v Poljanski dolini, severna pobočja gore pa segajo v Selško dolino. V obeh dolinah so se med osvobodilnim bojem zvrstili pomembni dogodki, zato je bilo območje Gabrške gore izredno pomembno. Tega se je zavedal tudi okupator, ki ga je obdal s številnimi postojankami orožnikov, graničarjev, policije in belogardistov. Gabrk, Poljane, Črni vrh, Lučine, Gorenja vas, Šentjošt, to so bile pasti, ki se jih je bilo treba izogibati.

Toda kljub številni navzočnosti okupatorja in njegovih privržencev, se je narodnoosvobodilno gibanje nezadržno razvijalo in partizanski kurirji so tudi tu premagovali vse ovire in sovražnikove zasede.

Gabrška gora, kjer je danes spominsko obeležje, ni rojstno mesto postaje G-13. Postaja je bila ustanov-

ljena že julija 1943 na območju vasi Polhovec, na drugem bregu Poljanske Sore. Tako so zahtevale takratne razmere. Tudi kurirji te postaje so se nenehno selili. Potem, ko so bili najprej na Polhovcu, Valterskem vrhu, Bukovem vrhu in še kje, so februarja 1944 prešli na drugi breg Poljanske Sore, najprej nad Sopotnico, in končno prispeli na Gabrško goro. Da bi si olajšali delo in prehod preko reke in ceste Škofja Loka—Žiri, so na prejšnjem območju postaje vzpostavili pomožno postajo G-13/1 s štirimi kurirji. Morda bo zanimiv podatek, da so prav kurirji iz te pomožne postaje 24. septembra 1944 vodili transportno četo IV. relejnega sektorja, ki je prenašala tiskarno »Trilof« iz okolice Medvod proti Davči. Pri prehodu Poljanske Sore in ceste pri Logu v Poljanski dolini so se čisto po naključju srečali z močno nemško enoto in v spopadu je padlo sedem borcev transportne čete.

Na postaji G-13 se je med NOB zvrstilo preko 20 kurirjev. Novembra 1944 so se jim za nekaj časa priključili še kurirji iz začasno ukinjene postaje G-5 v Delnicah. Vsi pa so imeli obilo dela. Poleg rednih relejnih zvez s postajami G-7, G-15, G-13/1 in G-3 so vzdrževali še zveze med vsemi političnimi aktivni na terenu in s partizansko tehniko »Don«, ki jim je vsakodnevno do vrha napolnila in obtežila nahrbtnike. Bivališče so menjali glede na trenutne razmere. Šotori, zemljanke, skromne barake, to so bila njihova stanovanja. S hrano so se oskrbovali pretežno pri zavednih domačinih.

Kot že rečeno, je okupato ta teren skrbno nadziral. Zato je v nemških in belogardističnih zasedah pad-

lo kar šest kurirjev te postaje, dva pa sta bila ranjena.

Spominsko obeležje te izjemno pomembne postaje se nahaja na pobočju Gabrške gore, na domačiji Joža Čadeža, po domače Kumra, hišna številka Log 17. Tu je tudi žig. Najlažji pristop do obeležja je iz Loga, le slabih 30 minut hoje. V Logu si oglejmo tudi spomenik padlim borcem transportne čete.

G-14 Draga nad Begunjami

Kdor le malo pozna zgodovino NOB na Gorenjskem, se bo ob imenu tega kraja nehote spomnil vseh grozot iz težkih časov naše preteklosti, ki so za slovenski narod pomenili borbo za lasten obstoj. Tu je slovenski narod plačeval grozljiv davek svobodi — davek v krvi. Nekdanji zloglasni zapori v Begunjah, grobišče v Dragi, zgodovinski muzej in nagrobni spomeniki so neme priče trpljenja, zverinskega mučenja, prelite krvi in umiranja najboljših sinov in hčera malega, klenega naroda. Toda tudi tako silovito nasilje, ki ga zgodovina človeštva dotlej ni poznala, ni moglo zlomiti našega človeka. Z dvignjeno glavo so obsojeni odhajali na morišča in mrtvi postajali zmagovalci. Krvavi spomini ne bodo zbledeli, dokler bo živel slovenski rod .

Čeprav so bile Begunje zaradi zaporov močan center okupacijskih sil, v bližnji okolici pa so tudi bile močne okupatorjeve postojanje (Bled, Radovljica, Žirovnica), se je narodnoosvobodilno gibanje tudi v tem kraju razvijalo kot povsod na Gorenjskem. Noben teror ni mogel zadušiti vstaje. Od samega začetka so se tu ustanovljale sprva majhne, nato pa vse večje enote, med njimi tudi Kokrški odred, ki je nekaj dni

pred koncem vojne z napadom na kaznilnico napravil konec moriji, osvobodil zapornike in »zaprl mrliško knjigo« v Dragi. Vzporedno z ustanavljanjem partizanskih enot pa so nastajale in še razvijale tudi kurirske zveze.

Prve kurirje zasledimo že v začetku leta 1943. Njihovo število je raslo iz dneva v dan vse do decembra istega leta, ko je bila na tem območju ustanovljena relejna kurirska postaja G-14.

Kurirji tega območja so delali v izredno težkih pogojih, spričo tolikšne navzočnosti okupatorjevih sil pa so bile tudi žrtve skorajda neizogibne. Njihove zveze s sosednjimi postajami so bile izredno zahtevne. Zvezo s postajo G-12 v Kropi so lahko vzdrževali le ponoči. Največja ovira je bila hladna Sava, kjer so zdaj na enem, zdaj na drugem bregu reke imeli javko. Drugi dve pomembni povezavi sta bili s postajo G-17 na Zabreški planini pod Stolom in s postajo G-16 pod Dobrčo. Povezovali so tudi enote in ustanove na tem območju, prenašali ekspresno pošto in po potrebi spremljali funkcionarje po nevarnem in njim nepoznanem terenu.

Bivališče kurirjev G-14 je bilo sprva v bližini Dvorske vasi, že maja 1944 pa so se preselili v Drago, le 200 metrov stran od mesta, kjer so streljali talce. Tako so bili žive priče okupatorjevih grozodejstev. Bivališče so nekajkrat morali menjati, končno pa so se namestili v zapuščenem bivaku pokrajinske tehnike. Neposredna bližina sovražnika je od kurirjev terjala izredno previdnost in disciplino. Kurjenje v bivaku je prišlo v poštev le ponoči in še takrat z obeljenimi drvimi. S hrano so se oskrbovali preko gospodarske

komisije. Zaradi večje varnosti so v Begunjah organizirali obveščevalno službo. Organizirali pa so tudi razpečevanje letakov, poizkušali so vzpostaviti tudi zvezo z zaporniki.

Na postaji se je od ustanovitve pa do konca vojne zvrstilo preko 20 kurirjev. Kljub vsem varnostnim ukrepom pa se niso uspeli izogniti žrtvam. Že novembra 1944 je bil ranjen prvi kurir. Decembra 1944 sta na kurirski poti pod Dobrčo dva kurirja padla v zasedo; eden je padel, drugi je bil ranjen. Najbolj tragična pa je bila noč od 27. na 28. januar 1945. To noč so se kurirji odpravljali po hrano. Zbirališče so si določili ob cesti Begunje—Draga, pri odcepu za Tržič. Nesreča je hotela, da so to noč prav na tem mestu Nemci postavili močno zasedo. Nič hudega sluteč so kurirji prihajali drug za drugim prav pred cevi sovražnikovih pušk. Sedem jih je padlo, med njimi tudi komandir postaje. Po tej nesreči je postaja takorekoč zamrla. Na njej so ostali le še trije kurirji. Vendar je komanda IV. relejnega sektorja takoj ukrepala in s kurirji sosednjih postaj zopet omogočila delovanje za kratek čas pretrganih relejnih zvez na tem območju.

Z osvoboditvijo pa naloga kurirjev ni bila končana. Iz Begunj so se napotili preko Radovljice v Kranj, kjer so bili priključeni enotam KNOJ in sodelovali pri uničevanju sovražnikovih tolp, ki so se še vedno klatile po slovenskih tleh.

Spominsko obeležje postaje G-14 bomo našli na zidovju požgane žage v Dragi, 100 metrov naprej od grobišča, tik ob spominski plošči borcem Kokrškega odreda; žig pa hranijo v gostišču v Dragi.

Poleg spominskega obeležja postaje G-14 obiščimo še grobove ustreljenih talcev v Dragi, v Begunjah pa si oglejmo prostore najstrašnejše mučilnice iz teh časov, enkratnega izuma podivjanih nacističnih zveri.

G-15 Ožbolt nad Zmincem

Ožbolt nad Zmincem, mirna vasica v bližini Škofje Loke, ima tudi pomembno mesto v zgodovini narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem. Vasica se nahaja na severnem obrobju Polhograjskih Dolomitov, obdana je s srednje visokim hribovjem; najvišji vrh na tem območju je Tošč — 1021 m. Pod vasjo teče potok Hrastnica, ki se pri Škofji Loki vlija v Soro.

Vojna vihra tudi temu okolju ni prizanesla. Toda če je okupator računal, da bo v teh predelih lažje obvladoval razmere kot kje drugje, se je pošteno uštel. Res je, da so prebivalci teh krajev mirni in gostoljubni domačini, toda samo za prišleke, ki nimajo slabih namenov. Med te pa okupatorska drhal ni spadala. Zato jim je prebivalstvo tega kraja dalo vedeti, da tu nimajo kaj iskati.

Že leta 1941 je na tem območju delovala ena izmed prvih partizanskih enot na Gorenjskem — Rašiška četa. Vzporedno pa so se razvijale tudi vse druge veje odpora. Že marca 1943 zasledimo tudi prve organizirane kurirske zveze. Septembra istega leta je bila ustanovljena postaja G-15, ki je bila takoj vključena v enotni sistem relejnih kurirskih zvez na Gorenjskem. Osnovni namen vzpostavitve te postaje je bila povezava Poljanske doline z okolico Medvod. Vzdrže-

vala pa je tudi številne terenske zveze, ki so bile priključene na to »linijo«.

Številčno je bila postaja med večjimi, saj je na njej hkrati delovalo tudi do 15 kurirjev. Tako so narekivale številne in zahtevne naloge. Kurirji na tem območju pa niso imeli prav preveč mirnega življenja. Na »piko« so jih vzeli belogardisti iz postojanke na Črnem vrhu, ki so jih nenehno zasledovali. Zato so morali kurirji pogosto menjavati bivališče. Najprej so se nastanili v dolini potoka Hrastnice, od tu so se preselili v Lipnikovo dolino. Tudi tu so jih »beli« odkrili. Svoje nomadsko življenje so nadaljevali pod šotori pod vrhom Tošča, nato pa v bližini Kopačeve domačije na Ožboltu. Tudi od tod so se morali seliti. Selili so se še večkrat. Uspeli so prekrizati nakane črnovrških in škofjeloških belogardistov, da bi jih uničili ali onemogočili.

Na Kopačevi domačiji na Ožboltu, kjer je danes spominsko obeležje postaje G-15, se je leta 1941 začasno zadrževala Rašiška četa. 31. oktobra 1941 je bila izdana, obkoljena in napadena. Štirje borci so tu izgubili življenje. Na ožganem poslopju hleva je danes spominska plošča, na kateri lahko preberemo, da je to prvo gospodarsko poslopje, ki je bilo požgano v tem kraju. Nehote se spomnimo, da so nekdanji kresovi naznanjali prihod Turkov. V NOB pa so plameni oznanjali nov zločin okupatorja in njegovih plačancev.

Gostoljubja Kopačeve domačije Rašiški četi leta 1941 okupator ni pozabil. 6. septembra 1944 so v domači črni kuhinji »črnorokci« zverinsko ubili gospodinjo, vdovo, mater sedmih nepreskrbljenih otrok.

Pri stari domačiji danes stoji spomenik žrtvam. Na granitnem kamnu so v ospredju štirje železni praprotni listi, ki simbolično predstavljajo štiri padle borce Rašiške čete, nad njimi pa bedi »železna« Kopačeva mama.

Nevarno je bilo to področje, predvsem zaradi bele garde, v kateri so bili pretežno domačini. Ti so tudi krivi za žrtve med kurirji. Že 15. aprila 1944 je padel prvi kurir. Kasneje so bili še štirje ujeti; enega so ustrelili, tri pa odpeljali v zapore.

Vendar pa tudi kurirji niso ostali dolžni okupatorju. Že septembra 1943 so v dolini potoka Hrastnice napadli vprego z živili in tobakom. Eden od Nemcev — spremljevalcev je bil ranjen, dva pa sta pobegnila. Istega leta so kurirji porušili vrsto telefonskih drogov in zaplenili 5000 metrov telefonske žice. Februarja 1944 so izvedli akcijo pri Nemcem naklonjenem domačinu v Puštalu ter mu odnesli radio-aparat in ročno blagajno s precejšnjo vsoto nemških mark.

Treba pa je omeniti, da je tudi v tem kraju mladinska organizacija tesno sodelovala s kurirji, kar jim je precej olajšalo delo in prihranilo marsikatero žrtev.

K spominskemu obeležju postaje G-15 se bomo napotili po poti, ki pelje iz Puštala pri Škofji Loki po dolini potoka Hrastnice. Po petih kilometrih poti bomo na križišču pri Fojkarjevi žagi zavili desno in po 500 metrih na križišču še enkrat desno, v hrib. Od tu je še kilometer poti do Kopačeve domačije — Ožbolt št. 13. Na tej stavbi je spominsko obeležje postaje G-15, žig pa boste dobili v novozgrajeni sosednji stavbi.

Brezje pri Trziču

G-16 Hudi graben (pod Dobrčo)

Pot k spominskemu obeležju kurirske postaje G-16 nas bo spet popeljala v Karavanke, na južna pobočja nad 1600 metrov visoke Dobrče med Trzičem in Begunjami. Če se bomo potrudili in povzpeli do koč na vrhu Dobrče (pot ni zahtevna), se nam bo kot na dlani razkrila prelepa gorenjska pokrajina vse do Jelovice na drugem bregu Save.

Hudi graben, majhna vasica ob vznožju gore, v kateri je danes spominsko obeležje postaje G-16, se nahaja približno na polovici poti med Trzičem in Begunjami, ob cesti. Iz druge smeri, iz vasice Leše pod Dobrčo, je do Hudega grabna le 20 minut hoje.

Tudi na tem območju se je narodnoosvobodilno gibanje nezadržno razvijalo. Hkrati z ustanavljanjem političnih aktivov in partizanskih enot so se prav kmalu organizirale tudi kurirske zveze. Že jeseni 1943 zasledimo kurirsko postajo v bližini Sv. Neže, neda leč od mesta, kjer je danes spominsko obeležje. Kurirji te postaje so imeli nalogo povezovati politične aktivne in partizanske enote na območju Trziča, Radovljice, Kranja in Kroke. Spomladi leta 1944 je bila postaja vključena v sistem relejnih zvez na Gorenjskem in je dobila naziv G-16. S tem so dotedanji te-

renski kurirji dobili še nove in odgovornejše naloge. Vzpostaviti je bilo treba stalno zvezo s kurirji v Dragi nad Begunjami, s kurirji pod Storžičem in s kurirji v okolici Kroke (javka je bila pri mostu v Otočah). Kasneje so vzpostavili še zveze s kurirji relednih postaj v Podljudelju in v okolici Loma pod Storžičem. Vse zveze so potekale samo ponoči, kajti teren je bil zelo nevaren.

Največ preglavic so kurirjem tega območja povzročali belogardisti iz postojank v Kovorju in na Brezjah, kjer so bili pretežno domači izdajalci. Leta 1944 so postojanko v Kovorju okrepili še belogardisti z Dolenjske. Ceste, železniške proge in reke so bile dobro zastražene, zato so morali biti kurirji skrajno previdni.

Zaradi nenehnega vohljanja in zasledovanja belogardistov so kurirji često menjali bivališče, nikdar pa niso zapustili območja Dobrče. Bivali so v strminah gore, največkrat pod šotori. Le redki so bili časi, ko so si uspeli zgraditi zasilno barako. V eni baraki so bili v začetku leta 1944 napadeni, vendar so se še pravočasno umaknili. Tri dni po napadu na to bivališče je en kurir padel v sovražnikovi zasedi. 29. maja 1944 so belogardisti težko ranili in nato ubili še enega kurirja. 3. junija istega leta sta padla še dva kurirja, eden pa je bil težko ranjen. 25. marca 1945 so belogardisti spet odkrili kurirsko barako in jo napadli. V tem napadu sta bila dva kurirja težko ranjena, življenje pa je izgubila kuharica, edina ženska, ki je bila na postaji.

Na postaji se je zvrstilo okoli 25 kurirjev, kar tudi kaže, kako številne in zahtevne so bile njihove naloge.

S hrano in ostalim so jih oskrbovali zavedni domačini, ki so jih tudi obveščali o gibanju belogardističnih patrolj.

Spominsko obeležje postaje je na domačiji Angele Kalan v Hudem grabnu, po domače pri Kalanu, hišna številka 8. Tu je tudi žig.

G-17 Valvazorjev dom pod Stolom

Pohod na Stol, najvišjo goro v Karavankah (2236 metrov), je posebno doživetje. V vznožju gore se razprostirajo širni pašniki in če jih bomo obiskali ob pravem času, nas bo pozdravilo mukanje živine in zvoki nešteti zvoncev. Z vrha Stola se nam ponuja enkratni razgled, saj je pod nami skoraj cela Gorenjska. Proti severu pa lahko občudujemo dolino Roža, enega najlepših delov Koroške.

Že februarja 1942 je pri Prešernovi hoči na vrhu Stola prišlo do spopada borcev Jeseniške čete z okupatorjem in domačimi izdajalci. V spomin na to bitko so borci tega kraja organizirali vsakoletni, danes že tradicionalni zimski vzpon na Stol.

Stolu, predvsem pa njegovim južnim pobočjem, je okupator vse do konca vojne posvečal posebno pozornost. Nič čudnega, saj je to področje v neposredni bližini Bleda, med vojno sedeža gestapovske uprave za Gorenjsko, in ob prometnih zvezah in cestnih poteh, ki vodijo iz Avstrije preko Gorenjske proti jugu. Temu primerno je okupator to področje tudi zavaroval. S postojankami v najbližji Žirovnici, v Radovljici, na Bledu, Koroški Beli ter na Jesenicah je imel namen obvladovati to območje. Vsa ta prizadevanja

pa narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju niso mogla zavreti.

V sklopu enot in ustanov na območju Stola je bila v začetku leta 1944 ustanovljena tudi relejna kurirska postaja G-17. Njena naloga je bila povezati to območje z območjem Jesenic, na drugi strani pa z območjem Begunj in Trziča. Precej časa so vzdrževali tudi zvezo z Koroškimi kurirji.

Izredno nevaren teren, ki je bil pod nenehnim okupatorjevim nadzorom, je terjal od kurirjev veliko previdnost in nenehne selitve. Prvo bivanje so si uredili v votlini nad jezerom Završnica. Kmalu so ga morali zapustiti in so se preselili v gosto smrečje pod Valvazorjevo kočo. Proti koncu vojne pa so bivali pod šotori nad Koroško Belo.

Posebno težko je bilo kurirjem pozimi. Obilica snega jih je prisilila, da so svoja pota usmerili skorajda po dolini, kar pa je bilo seveda zelo nevarno.

Lahko bi rekli, da ima postaja glede na žrtve najbolj tragično zgodovino. Po ustanovitvi je bilo na postaji 9 kurirjev. Že 24. aprila 1944 pa je okupator s pomočjo domačih izdajalcev njihovo bivališče odkril in napadel. Šest kurirjev je padlo, tri pa so Nemci ujeli in še isti dan ustrelili v Mostah pri Žirovnici. Postaja je bila popolnoma uničena. Kmalu pa so padle kurirje nadomestili novi, saj so zveze morale delovati. Na postaji je bilo tudi nekaj domačih fantov, ki so pobegnili iz nemške vojske. Sreče pa tudi ti niso imeli. Na poti proti komandi IV. relejnega sektorja na območju Selške doline so trije zašli v sovražnikovo zasedo in vsi trije izgubili življenje. Seznam padlih pa s tem še ni bil končan. 17. januarja 1945 je padel še en kurir. Toliko žrtev ni imela nobe-

na druga kurirska postaja na Gorenjskem. Prav zaradi tega se je na postaji, ki jo je bilo treba nenehno dopolnjevati z novimi borci, zvrstilo preko 25 kurirjev.

Spominsko obeležje postaje G-17 se nahaja na pročelju Valvazorjevega doma pod Stolom, kjer hranijo tudi žig.

G-18 Kokra

Smo na zahodnem robu Kamniško-Savinjskih alp, na levem bregu reke Kokre, ki se od Jezerskega spušča proti Preddvoru in Kranju. Dolino Kokre z obeh strani obdajajo zeleni gozdovi in pašniki, nad njimi pa se dvigajo mogočni vrhovi Kočne in Grintavca na vzhodu ter Strožiča na zahodu. Po dolini Kokre pelje pomembna cesta, ki preko Jezerskega sedla povezuje Gorenjsko in Koroško v sosednji Avstriji.

Prav zaradi te cestne povezave z Avstrijo je okupator dolino Kokre strogo nadzoroval. Nemške in belogardistične postojanke so bile v Sp. Jezerskem, v Preddvoru in v Tupaličah. Med belogardisti so bili pretežno domači izdajalci, dobri poznavalci okoliškega terena in prebivalstva. Le-ti so bili narodnoosvobodilnemu gibanju najbolj nevarni. Kljub temu pa se je NOG tudi na tem območju nezadržno razvijalo, z njim pa tudi kurirske zveze.

Prvihodnica relejne kurirske postaje G-18 je bila pravzaprav skupina terenskih kurirjev, ki so se sprva zadrževali v okolici Gorič. To območje so morali prav kmalu zapustiti in so se preselili v dolino Kokre, na njen desni breg. Spomladi leta 1944 so se vključili v sistem relejnih zvez na Gorenjskem, postaja pa je dobila naziv G-18.

Zgodovina te postaje je zelo pestra. Kurirji so se nenehno selili iz kraja v kraj, živeli so kot nomadi. Že 4. maja 1944 je bilo njihovo bivališče na desnem bregu Kokre izdano in napadeno. Po tem napadu, v katerem sta padla dva kurirja, so se preselili na drugi breg Kokre, kjer so si uredili zasilno bivališče iz smrekovih vej. Junija 1944 so jih tudi tu napadli belogardisti iz postojank v Preddvoru in Tupaličah, vendar so se kurirji umaknili brez žrtev. Po tem napadu so se preselili najprej v planinsko kočo na Kamniškem sedlu, nato v dolino Kamniške Bistrice in od tod na Malo planino pod Veliko planino. Za bivanje na Mali planini je značilna tesna povezava in sodelovanje z domačini. Ni pa to trajalo dolgo. Preselili so se morali na Veliko planino, kjer so bili decembra 1944 obkoljeni. Iz obroča so se prebijali preko reke Kamniške Bistrice v smeri Krvavca vendar niso imeli sreče. V kanjonu Bistrice so padli v belogardistično zasedo, kjer so obležali štirje kurirji, dva pa so belogardisti ujeli. Preživelim se je uspelo prebiti naprej v dolino Kokre in so se proti koncu vojne združili s kurirji iz kamniškega območja.

Kljub stalnim premikom je kurirjem uspevalo vzdrževati kolikor toliko redne relejne zveze s kurirji na območju Šenturške gore in Jezerskega. Občasno so imeli zvezo s kurirji na območju Kamnika, s koroškimi kurirji in štajerskimi kurirji v Mozirskih planinah. Na eni od teh poti je padel še en kurir, kuharico na postaji pa so belogardisti ujeli.

Poleg relejnih zvez so kurirji te postaje vzdrževali tudi zveze med političnimi aktivni ter partizanskimi enotami in ustanovami na njihovem območju. Njihova že tako zahtevna in nevarna pota so še oteževali

pogosto zelo težki nahrbtniki. Sicer pa so se domiselni kurirji tudi glede tega znašli. Pri belogardistom naklonjenem kmetu so si »izposodili« konja, ki jim je bil pri prenašanju tovora v veliko pomoč.

Spominsko obeležje postaje G-18, na kateri se je med vojno izmenjalo okoli 15 kurirjev, bomo obiskali v Kokri, na Suhadolnikovi domačiji (hišna št. 56). Na domačiji hranijo tudi žig. Do Suhadolnika je slabo uro hoda navkreber po planinski poti, ki iz Kokre pelje mimo Suhadolnika proti Cojzovi koči na Kokrškem sedlu. Na poti skozi Kokro se vsaj za hip ustavimo pri spomeniku žrtvam fašističnega terorja in počastimo njihov spomin.

G-19 nad Bašljem

Pot k spominskemu obeležju postaje G-19 nas bo popeljala na južna pobočja enega najvišjih vrhov Karavank, 2132 m visokega Storžiča. Zelo zahtevna je ta gora. Izkušeni planinci vedo povedati, da ne dovoli nobene nepremišljenosti. Taka in še bolj zahtevna pa je bila tudi med vojno.

Po teh pobočjih danes srečujemo vitke gamse in številne planince, ljubitelje gora. Med vojno pa so tu svoje naloge opravljale enote Kokrškega odreda in številni politični aktivisti. Na tem območju je bila tudi partizanska bolnica »Košuta«. In kot povsod drugod, kjer se je narodnoosvobodilno gibanje nezadržno razvijalo, so tudi tu bile nujne kurirske zveze.

Od začetka vstaje je na tem območju deloval kurirski center okrožnega komiteja KPS za Kranj, februarja 1944 pa je ustanovljena relejna kurirska postaja G-19, ki je bila takoj vključena v enoten sistem relejnih zvez na Gorenjskem.

Prvo bivališče so si kurirji te postaje uredili v zemljanki v gozdu nad Bašljem, kar pa je sovražnik prav kmalu odkril. Zato so se preselili v bližino Lovrenca nad Bašljem. Tudi od tod so se morali umakniti višje pod Storžič, toda tudi to bivališče je sovražnik uničil. Nato so se kurirji preselili v neposredno bližino

partizanske bolnice »Košuta«. Kljub večkratni menjavi bivališča pa so zveze normalno delovale.

Odveč je poudarjati, da je bilo to področje izredno težavno in nevarno. Sovražnik ga je imel pod stalno kontrolo. V postojanki na Golniku je bilo večje število nemških policistov, v Preddvoru so bili orožniki, v Kovorju pa partizanom najnevarnejši belogardisti. Ko je bila ustanovljena relejna postaja G-19, so jim postali kurirji prva tarča. Zaradi tega so tudi kurirji te postaje s krvjo plačali davek svobodi. 10. januarja 1945 je v belogardistični zasedi padel komandir postaje, dva ranjena kurirja pa so belogardisti ujeli. Približno v istem času so belogardisti zaradi izdaje javke med Malo in Veliko Poljano ujeli še enega kurirja. Kasneje je bil v spopadu z izdajalci še en kurir ranjen. Našemu ljudstvu svoboda ni bila podarjena.

Na postaji se je od ustanovitve zvrstilo okoli 12 kurirjev. Zveze, ki so jih vzdrževali, so potekale v več smeri. Redno so potovali na javko s kurirji pod Dobrčo, na javko pod Krvavcem, proti Lomu pod Storžičem, nekaj časa pa še do kurirjev v okolici Olševka. Poleg rednih relejnih zvez so vzdrževali še zvezo z okrožnim komitejem KPS in odborom OF za Kranj. Vzdrževali so tudi posebno nevarno zvezo z rajonskim komitejem za Stražišče, saj so v neposredni bližini Kranja morali preko Save. Nevarne pa so bile tudi vse druge poti, saj so morali pogosto prečkati nadzorovane ceste, železniško progo in reko Bistrico.

Kurirji so bili dobro oboroženi. Za to je poskrbela enota VDV na tem območju. Že maja 1944 so se kurirji na Primorskem oskrbeli tudi z angleškimi brzo-strelkami.

Kurirji so bili pretežno domačini, dobri poznavalci krajev, po katerih so hodili in razmer na tem območju. Kljub vsem nevšečnostim, nevarnostim in žrtvam so svojo nalogo uspešno opravili.

Spominsko obeležje postaje je nad Bašljem, tik ob obnovljeni partizanski bolnici »Košuta«. Najkrajša pot do obeležja je iz Bašlja mimo počitniškega doma »Rade Končar« (Gamsov gaj), kjer hranijo žig postaje. Hoje je za dobro uro. Pot je zahtevna, zato priporočamo planinsko opremo.

G-20 Dražgoše

Postaja G-20 je delovala od konca aprila do konca avgusta 1944 na širšem območju Dražgoš, partizanske vasice, znane po legendarni dražgoški bitki. Bitka, ki je januarja 1942 močno spremenila tedanje nemške načrte in utrdila zavest slovenskega ljudstva, je bila največja bitka z okupatorjem na Slovenskem dotlej in največja na Gorenjskem nasploh. 9 borcev Cankarjevega bataljona je tedaj izgubilo življenje v nadčloveškem junaškem boju proti premočnim sovražnikovim silam in še 41 talcev-domačinov so nacisti zverinsko pomorili potem, ko jim je po 3-dnevnem krvavem spopadu in hudih izgubah le uspelo prodreti v vas. Dražgoše so z velikimi črkami zapisane v zgodovini NOB. Leta 1942 požgana in do tal porušena vas na sončnih južnih pobočjih Jelovice je po vojni obnovljena in je danes, s svojo novo, sodobno podobo, živ dokaz našega vsestranskega razvoja.

Kurirske zveze so na tem območju delovale že pred dražgoško bitko. Kurirji raznih enot in ustanov so od samega začetka vstaje povezovali vse elemente oboroženega odpora v tem kraju. V začetku leta 1944 pa te zveze niso več zadoščale, zato je aprila 1944 ustanovljena relejna kurirska postaja G-20. Za njeno ustanovitev in vključitev v sistem relejnih zvez na

Gorenjskem je bilo v tem času precej tehtnih razlogov. Med najpomembnejšimi je bila namestitvev prav na tem območju pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko in vrste drugih družbenopolitičnih organov NOB na Gorenjskem. Tudi premiki partizanskih enot so postajali pogostejši, v neposredni bližini sta se nahajali partizanska tehnika in bolnica, pripravljali so zbor gorenjskih aktivistov, ki je bil 13. in 14. maja 1944, pričakovali pa so tudi prihod brigad 31. partizanske divizije na Gorenjsko.

Na postaji je bilo devet kurirjev. Ni treba posebej poudarjati, v kakšnih okoliščinah so opravljali svoje delo na območju požganih in porušeni Dražgoš. Toplega zavetja pri domačinih niso mogli dobiti, hrane tudi ne. Od stavb je ostal le kozolec, ki še danes stoji pri spomeniku dražgoški bitki. Bivališča so si kurirji urejali sami, najpogosteje pod improvizirano streho, na zasilnih pogradih. Slama je bila že bogastvo. Kljub temu so redno vzdrževali zveze. Potovali so preko Rudenske grape proti Podlonku ter preko Jelovice proti Bohinju, Kropi in Mohorju na javke s kurirji sosednjih relejnih postaj. Povezovali so vse enote in politične aktivne na tem območju. Po ukinitvi postaje so bili razmeščeni po drugih kurirskih postajah in v transportno četo IV. relejnega sektorja.

Spominsko obeležje postaje G-20 je na severnem zidu osnovne šole v Dražgošah, žig pa hranijo v bližnji planinski okrepčevalnici na domačiji Karla Jelenca, po domače pri Birtu, hišna številka 28.

V Dražgošah bomo vsekakor obiskali tudi veličasten spomenik, kjer so v kostnici posmrtni ostanki 41 talcev-domačinov in 9 borcev Cankarjevega bataljona. V domu Cankarjevega bataljona v bližini spomenika je

urejen tudi muzej dražgoške bitke. Posebno dožitveje pa je tudi vzpon na znamenito Bičkovo skalo nad vasjo, ki je med dražgoško bitko odigrala izredno pomembno vlogo in s katere se nam ponuja krasen razgled na Dražgoše, Selško dolino in škofjeloško hribovje.

G-20/1 OLŠEVEK

Za Olševek mnogi trdijo, da je ena najlepših vasi na Gorenjskem. Nahaja se ob vznožju 689 m visoke, gosto poraščene Možjance, ki se prav lepo vključuje v Olševsko razglednico. Vasica je oddaljena le slabih 10 km od Kranja, v smeri proti Preddvoru. Pred okupacijo je tu živelo 51 družin, danes pa je v vasi 75 družin z okoli 300 prebivalci.

Med NOB so bili vaščani zelo naklonjeni narodnoosvobodilnemu gibanju. Vse do krvavega 3. julija 1944 so dokaj mirno živeli. Tedaj pa je okupator s pomočjo bele garde povsem nepričakovano izvedel pravi lov na politične aktiviste v vasi. Vse tiste, ki so jih uspeli ujeti, so po strašnem mučenju odvlekli v koncentracijska taborišča. Zato 3. julij vaščani praznujejo kot svoj krajevni praznik. V partizanih je bilo 18 domačinov, od katerih deveterica ni dočkala svobode. Ob obisku spominskega obeležja kurirske postaje se ustavimo tudi pri spomeniku tem žrtvam, ki se nahaja v bližini vaške cerkve v gozdu. Na skalnati gmoti so zapisana imena padlih.

Kljub nesrečnemu 3. juliju se je narodnoosvobodilno gibanje v tem kraju še naprej uspešno razvijalo. Internirane aktiviste so zamenjali novi. Vzporedno z razvojem narodnoosvobodilnega gibanja pa so nasta-

jale tudi organizirane kurirske zveze, ki so povezovale v celoto vse elemente odpora. Februarja 1944 je bila na pobudo Okrožnega komiteja Kranj ustanovljena terenska kurirska postaja, ki je bila kmalu vključena v mrežo relejnih zvez na Gorenjskem z oznako G-20/1.

Poleg dotedanjih zvez s političnimi aktivni so vzpostavili še zveze z relejnimi kurirji pod Storžičem, v dolini Kokre in pod Krvavcem. Kurirji iz Vogeljske gmajne so pošto in literaturo prinašali prav do njihove postaje. Vzdrževali so tudi zvezo s partizansko bolnico »Košuta« v strminah Storžiča.

Vzdrževanje zvez pa je bilo iz dneva v dan težje. Okupatorjeve in belogardistične postojanke so rasle kot gobe po dežju. Kurirji so bili praktično obkoljeni. Junija 1944 je bilo v Preddvoru okoli 200 policistov. V tem času sta bili ustanovljeni tudi belogardistični postojanki v Tupaličah in v Cerkljah, medtem ko je bila v Šenčurju že prej. Leta 1944 se je v Olševku naselila še skupina nemških žandarjev, za nameček pa je okupator pripeljal v dolino Kokre še delavce nemškega vojnega podjetja Todt, ki so pod zaščito bele garde popravljali in vzdrževali mostove vzdol Kokre. S tem je bila onemogočena zveza s kurirji na tem območju. V avgustu je bila onemogočena tudi zveza s kurirji iz Vogeljske gmajne. Zaradi nemogočih razmer na tem območju je bila oktobra 1944 postaja ukinjena, kurirji pa so bili priključeni postaji G-19 pod Storžičem, kjer so opravljali svoje kurirske naloge vse do konca vojne.

Na postaji G-20/ se je zvrstilo 10 kurirjev. Bivališča so imeli pod šotori v bližnjih gozdovih, zvečer in ponoči pa so se oglasili tudi v vasi. Vaščani so skr-

beli za prehrano in druge potrebe kurirjev, delno pa so se kurirji oskrbovali tudi sami pri sovražnikom naklonjenih družinah v okoliških vaseh. S točnim in pravočasnim obveščanjem so domačini veliko pripomogli, da med kurirji ni bilo ne mrtvih in ne ranjenih.

Spominsko obeležje postaje G-20/1 je na osnovni šoli v Olševku. Obeležje je prevzel v varstvo pionirski odred Lojzeta Kebeta-Štefana. Žig postaje pa dobimo pri Zarnik Ivanu ali Pernuš Antonu, Olševek, hišna številka 5.

G-21 Sidraž

Ko bomo obiskali vsa spominska obeležja relejnih kurirskih postaj na Gorenjskem, bomo lahko rekli, da smo Gorenjsko res spoznali. Tokrat nas bo pot pripeljala pod 1853 m visoki Krvavec, smučarsko središče tega dela Slovenije. Pozimi je raj za smučarje, poleti pa privlačna točka za planince. Lepi in zanimivi so tudi kraji in vasice na južnih pobočjih Krvavca. Travniki okoli Šenturške gore, Ambroža, Stiške vasi, Sidraža in drugih vasi so ohranili svoj nekdanji videz. Na teh pobočjih danes že redkeje srečamo pastirje in ovčarje, vseeno pa so se stare tradicije kraja vsaj delno ohranile ali pa se celo obnavljajo.

Tak je Krvavec s svojo širšo okolico danes. Lep in privlačen. Nudi nam prekrasen razgled po širši okolici Kranja, vse tja do Šmarne gore in Ljubljane. Za planince je Krvavec neke vrste vmesna postaja za pohod iz kranjske smeri preko Kalškega grebena proti Grintavcu na območje Kamniško-Savinjskih Alp.

Te prelepe in idilične predele Gorenjske pa so med vojno oskrunili okupatorji, predvsem pa njihovi hlapci, belogardisti, domači izdajalci. Vpliv sovražne propagande in klera na tem območju je bil izredno močan. Kot gobe po dežju so v vaseh pod Krvavcem rasle belogardistične postojanke, ki so bile narodno-

osvobodilnemu gibanju največja ovira in nevarnost. Vendar ga niso uspele zavreti, še manj uničiti.

Sidraž se nahaja pod Krvavcem, na poti iz doline Kokre v dolino Kamniške Bistrice. Že leta 1943 je bila na pobudo Okrožnega komiteja za Kranj preko tega območja vzpostavljena kurirska zveza med kranjskim in kamniškim okrožjem. Novembra 1943 je namreč Okrožni komite za Kranj zahteval povezavo kranjske čete s kamniškim bataljonom. Po tej zvezi naj bi potovali mobiliziranci iz Gorenjske na Dolenjsko. V ta namen je bila januarja 1944 na Šenturški gori ustanovljena tudi relejna kurirska postaja G-21.

Področje, na katerem je ta postaja delovala, je bilo posejano z številnimi postojankami belogardistov, ki so ga nenehno nadzirali. Večkrat pa so na to območje prihajali tudi Nemci iz postojanke v Stahovici pri Kamniku.

Zaradi tega je bilo delovanje kurirjev izredno oteženo in tvegano. Največ so se zadrževali in prenočevali pod šotori v strminah Krvavca. Občasno, a le za krajši čas, so prebivali tudi v senikih. Bivališča so morali stalno menjati, dokler pred koncem vojne niso prispeli v dolino Kokre. Iz vsakega bivališča pa so redno vzdrževali zveze s postajo nad Bašljem, preko postaje v bližini Stahovice pa tudi s postajo v okolici Prevoj v domžalskem okrožju. Redno zvezo so imeli tudi s kurirji v dolini Kokre. Vse zveze so potekale ponoči. Najdaljšo pot so imeli v smeri Domžal. Pri Duplici so morali prečkati cesto in železniško progo, da so prispeli na javko v bližini Prevoj. Često se je zgodilo, da so v eni sami noči večkrat padli v sovražnikovo zasedo. Poleg vrednih relejnih zvez pa so vzdrževali zveze tudi z enoto VDV in političnimi ak-

tivi na tem območju. Bili so tudi vodiči enotam Prešernove brigade pri mobilizaciji v teh krajih. Zvezo s Štajersko so vzpostavili preko koroških kurirjev, kar pomeni, da so povezovali tri pokrajine: Gorenjsko, Koroško in Štajersko.

Na postaji se je zvrstilo okoli 15 kurirjev. Nesrečen dan zanje je bil 3. oktober 1944, ko so odšli v akcijo v Sidraž in se ustavili na domačiji Mihaela Dobovška, po domače pri Avžlakarju. Med tem so hišo obkolili belogardisti in takoj napadli. V spopadu so padli komandir postaje, dva kurirja in gospodar domačije. Tako zdesetkana postaja pa je bila kmalu okrepljena z novimi borci — kurirji.

Poseben problem je kurirjem predstavljala oskrba s hrano. Za nekaj živeža je poskrbela gospodarska komisija, največkrat pa so si hrano preskrbeli sami pri belogardistom naklonjenih domačinih. Nahraniti pa je bilo treba še številne potnike, ki so jih peljali skozi te kraje, kar je kurirjem še bolj oteževalo položaj.

Spominsko obeležje postaje G-21 je na stari porušeni Avžlakarjevi domačiji v Sidražu pri Šenturški gori, hišna številka 8. V novozgrajeni hiši z enako hišno številko hranijo tudi žig postaje. Dohod je možen iz Grada pri Cerkljah preko Šenturške gore ali pa iz Stahovice iz doline Kamniške Bistrice, iz obeh smeri pa je do obeležja približno uro in pol prijetne hoje.

G-22 Javorniški rovt

Javorniški rovt, vasica na pobočju Karavank, le nekaj 5 km oddaljena od Koroške Bele, se kot večina drugih vasi na Gorenjskem ni uspela izogniti vojni vihri. Nasprotno! Lahko bi rekli, da je v tem delu Gorenjske vladal še izrazito hud okupatorjev teror.

Danes, ko smo tu, uživamo nad naravnimi lepotami, ki se nam odkrivajo. Te lepote narava obiskovalcu ponuja že stoletja. V to naravo se je drznil vmešati tujec-okupator, da jo oskruni. In oskrunil jo je s prelito krvjo borcev za svobodo, pretežno domačinov.

Da bi »ukrotil« jeseniške in javorniške »puntarje« je okupator vzpostavil na Jesenicah in Koroški Beli močne postojanke, kasneje pa še eno v Javorniškem rovtu. Z močnimi patroljami je nenehno kontroliral celotno območje. Posebno poglavje v izvajanju okupatorjevega terorja pa so bili »raztrganci«, pretežno domačini, dobri poznavalci terena in ljudi, ki so se prodali okupatorju. Pod vodstvom izdajalca, domačina Glažarja, so v skupinah od 30 do 50 mož nenehoma stikali po pobočjih Karavank. Vodja »raztrgancev« je bil dober poznavalec planin, prodal pa se je okupatorju za nekaj puhlih obljub, ki naj bi se uresničile po vojni.

Take razmere so seveda oteževale razvoj narodno-osvobodilnega gibanja, ki pa se je kljub temu neza-
držno razvijalo tako kot drugod po Gorenjskem. Kot
sestavni del gibanja so se razvijale tudi kurirske zve-
ze, le da so se morale prilagoditi izredno težkim raz-
meram. Marca 1944 je bila na tem območju ustanov-
ljena relejna kurirska postaja G-22, v katero so bili
vključeni dotedanji terenski kurirji raznih enot in us-
tanov. Ta postaja je predstavljala vmesni člen v ku-
rirski liniji, ki je tekla pod Karavankami od Golice
do Stola in naprej proti Begunjam.

Svoje prvo bivališče so si kurirji uredili v Jezer-
nici nad Javorniškim rovtom. Zaradi že opisanih raz-
mer na tem območju pa so se selili z grebena na
greben. Zaradi nevzdržnih razmer so se julija 1944
združili s postajo G-10 pod Golico. To pa je bila že
cela četa kurirjev, kar se ni dobro obneslo. Že avgu-
sta 1944 jih je izsledil in napadel vodja »raztrgancev«
Glažar s svojo bando. Vendar žrtev ni bilo. Po tem
napadu sta se postaji zopet ločili. Ob koncu leta 1944
so kurirji pričeli graditi novo bivališče, kjer naj bi
preživeli zimo. To pa jim ni bilo usojeno.

To zimo je zapadlo mnogo snega. V globokem sne-
gu, januarja 1945, sta na svoji kurirski poti dva ku-
rirja, brata, padla v zasedo »raztrgancev«. Enega so
ujeli, drugemu je uspelo pobegniti. Največja želja
izdajalca Glažarja je bila ujeti živega partizanskega
kurirja. To mu je sicer uspelo, toda koristi od tega
ni imel. Tudi z mučenjem mu ni uspelo iz njega iz-
puliti niti besede.

Ob koncu januarja 1945 so izdajalci izsledili biva-
lišče. Kurirji so se umaknili, da bi se kasneje vrnili,
misleč, da se je sovražnik umaknil. Na postaji sta se

prav tedaj mudila tudi komandant in komisar te re-
lejne linije na svojem rednem obhodu postaj. Na
njuni poti proti kurirjem pod Stolom so ju spremljali
še trije kurirji s postaje. V Medjem dolu so padli v
sovražnikovo zasedo. Padli so komandant linije in vsi
trije kurirji s postaje, komisar linije pa je bil ran-
jen v obe roki in nogo, toda uspelo mu je pobegniti.
Po tej tragediji so se kurirji preselili proti Belški
planini, kjer so si uredili svoje zadnje bivališče.

Na postaji se je do osvoboditve zvrstilo okoli 20
kurirjev. Imeli so težke naloge. Že sama narava jim
ni nudila kaj preveč. Po snegu so potovali le na smu-
čeh. V bivališčih so govorili šepetaje, drva za kurje-
nje so lupili, da jih ne bi izdal dim. Poleg zahtevnih
rednih zvez s postajami pod Golico in pod Stolom
so imeli težave še s prenosom ekspresne pošte, ki je
morala »zunaj voznega reda« takoj na pot, ter s
spremljanjem aktivistov in borcev po nevarnih po-
teh. Vzdrževali so pa tudi zveze s kurirji na Koroš-
kem.

Kurirji so bili v glavnem domačini. Poznali so vse
poti in ljudi. Poznali so celo pota tihotapcev iz Avstri-
je prek Karavank. Marsikaterega tihotapca so tudi
zajeli in mu zaplenili tihotapljeno blago. Za prehrano
kurirjev so skrbeli predvsem domačini iz Javorniške-
ga rovta in Koroške Bele, s katerimi so bili kurirji
dobro povezani. V kriznih obdobjih pa je bil kljub
prepovedi žrtev tudi kakšen gams ali srnjak. Živeti
in preživeti so morali.

Prve dni maja 1945 pa so se kurirji oddolžili in
maščevali za tragedijo in padle tovariše v Medjem
dolu. Napadli so »raztrgance« in jim tik pred kon-
cem vojne vrnili »dolg« z obrestmi.

V spomin na padle kurirje ZZB občine Jesenice v sodelovanju z občinsko komisijo relejnih kurirjev in učenci osnovne šole »Karavanških kurirjev« na Koroški Beli, ki po njih nosi ime, organizira vsako zimo tradicionalni smuk karavanških kurirjev na Javorniškem rovtu.

Spominsko obeležje postaje G-22 je na graničarski karavli v Javorniškem rovtu. Prijazni čuvarji naših severnih meja nam bodo vtisnili tudi žig postaje. V bližini karavle lahko obiščemo še 20 minut oddaljeno obnovljeno nekdanjo »karavlo« G-22.

G-23 Jezersko (Komatevra)

Skoraj da ni Slovenca, ki za ta kraj še ni slišal ali pa morda tod preko potoval. Preko Jezerskega vodi prometna pot proti Koroški v sosednji Avstriji. Že davno so tod potovale kolone konjskih vpreg, ki so prevažale blago od Trsta pa vse do Dunaja. To pot si je izbral tudi Levstikov Martin Krpan, ko je na svoji kobilici potoval na Dunaj.

Danes je konjska vprega tod že prava redkost. Zamenjali so jo »konji« avtomobiskih motorjev. Kljub temu pa je pokrajina še vedno prav tako lepa in čudovita kot nekoč. Z ene strani jo obkrožata Virnikov Grintovec (1654 m) in Stegovnik (1692 m), z druge pa Velika Baba (2127 m), Kočna (2520 m), Grintovec (2528 m) in Skuta (2532 m). Biser Jezerskega je čudovito planšarsko jezero, ob katerem se še danes pasejo črede ovac.

6. aprila 1941 so tod prihrumele horde Hitlerjevih nacistov, ki so v nekaj dneh okupirali in zasužnjili našo domovino. Po isti poti pa so se štiri leta kasneje bežali razočarani, razbiti in tepeni, z eno samo željo, rešiti si golo življenje.

V času NOB je bilo to obmejno področje izredno pomembno. Zakone ljudske volje so v tem kraju uveljavljale enote Kokrškega in Koroškega odreda, pre-

pletale pa so ga tudi številne kurirske poti, ki so povezovale vso dejavnost narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju.

Kurirske zveze so bile vzpostavljene že leta 1943. Organiziral jih je Okrožni komite KPS za Kranj. Spomladi 1944 pa je bila formirana relejna kurirska postaja G-23, ki se je takoj vključila v sistem relejnih zvez na Gorenjskem. Njena osnovna naloga je bila zagotoviti čvrsto povezavo narodnoosvobodilnega gibanja na tem področju z osvobodilnim gibanjem na Koroškem. Kurirji so vzpostavili zvezo s kurirji postaje K-6 na Koroškem. Javko so si določili na Virnikovem Grintavcu, na koroški strani. Redno so vzdrževali zvezo s kurirji v okolici Loma pod Storžičem ter s postajo v dolini Kokre. Ves čas so bili povezani tudi z Okrožnim komitejem za Kranj in partizansko bolnišnico, ki je bila na tem območju. Občasno so vzdrževali zvezo tudi z enotami Kokrškega in Koroškega odreda, kadar so se le-te zadrževale na tem območju.

Pota kurirjev so bila izredno zahtevna, saj je okupator tudi to območje strogo nadziral. Najbolj nevarni so jim bili orožniki in belogardisti iz postojak v Spodnjem Jezerskem. Kurirji so se morali pogosto seliti, vedno pa so imeli bivališče na območju Jezerskega. Največ so se zadrževali v dolini Komatvre.

Postaja G-23 ima eno posebnost, edinstveno na relejnih zvezah. Okupatorju je uspelo s praznimi obljubami za svoje podle načrte pridobiti zaveznika iz vrst kurirjev na postaji. Vendar so ga organi varnosti pravočasno odkrili ter mu onemogočili izdajalsko dejavnost in preprečili možne žrtve.

Na postaji se je zvrstilo okoli 12 kurirjev. Potovali so po izredno zahtevnih in nevarnih poteh, pozimi tudi na smučeh. Oboroženi so bili s puškami, le komandir postaje je imel brzostrelko. Tudi s hrano so imeli probleme. Največkrat so jo zaplenili pri okupatorju naklonjenih domačijah. Pomemben vir hrane je bila tudi divjad.

Aprila 1945 so razmere na tem območju zaradi okupatorjevega pritiska postale neznosne in delo kurirjev je bilo popolnoma onemogočeno. Zato so se zadnji mesec vojne priključili kurirjem postaje G-19 nad Bašljem in skupaj z njimi izpolnjevali zadane naloge do konca vojne.

Spominsko obeležje postaje G-23 je v dolini Komatevce, Spodnje Jezersko, na hiši št. 13 v zaselku Dol (po domače pri Lindavu). Tu je tudi žig. Da bi prišli do obeležja, moramo pri gostišču Kanonir v Spodnjem Jezerskem zaviti levo in po 20 minutah hoje bomo na cilju.

G-24 Voglje

Spominsko obeležje postaje G-24 bomo obiskali v ravninskem predelu, v Vogljah, vasi sredi njiv in gozdov, le slabih 10 km oddaljeni od Kranja. Izrazito kmečki utrip kraja občasno zmoti le hrup z bližnjega letališča Brnik.

Širše območje Vogelj je bilo med NOB pod močnim vplivom okupatorja oziroma bele garde. Skoraj da ni bilo vasice na tem območju, kjer okupator ni imel svojih simpatizerjev in zaupnikov. Vendar za Voglje lahko rečemo, da so bile partizanska vas. Kljub močni prisotnosti in vplivu bele garde in njenih privržencev se je NOG tudi na tem območju nezadržno razvijalo. Nastajali so vaški in krajevni odbori OF. Na pobudo šenčurskih aktivistov je bila januarja 1944 vzpostavljena zveza z medvoškim območjem na drugem bregu Save. Že naslednji mesec so se povezali tudi z aktivisti na območju Olševka in Kamnika. Sprva je zveze vzdrževal le en kurir, toda zahteve so bile vse večje.

V aprilu leta 1944 je bil na to območje poslan izkušen borec, kurir Leskovec z nalogo, da nekje v vogeljski gmajni ustanovi relejno kurirsko postajo in vzpostavi redne relejne zveze. To mu je tudi uspelo

in še isti mesec je novoustanovljena postaja z oznako G-24 štela sedem kurirjev.

Poleg dotedanjih zvez s političnimi aktivni so kurirji vzpostavili še redno relejno zvezo s kurirji postaje G-25 na območju Medvod. Javko so imeli na levem bregu Save. Medvoški kurirji so Savo prečkali v čolnu, ki so si ga sami izdelali. Redno zvezo so vzpostavili tudi s kurirji pod Krvavcem, z javko na Šenturški gori.

Na postaji se je v času njenega delovanja zvrstilo 10 kurirjev. Največ so se zadrževali pod šotori v vogeljski gmajni. Pogosto so se selili, saj so jim življenje grenili belogardisti in njim naklonjeni domačini iz okoliških vasi. Le v Vogljah so lahko obiskovali domačine v vasi. Vogeljčani so jih oskrbovali s hrano in drugimi potrebščinami, veliko pa so jim pomagali tudi z obvestili o gibanju in namerah sovražnika. Tako so jih avgusta 1944 obvestili, da bodo naslednjo noč belogardisti iz Vokla in Šenčurja opravili preiskavo po domovih. Tako je tudi bilo, toda kurirji so se pravočasno umaknili. Le en »zamudnik« je bil kaznovan, saj ga je »ujela« sovražnikova krogla. Na srečo pa je bil le ranjen.

Avgusta 1944 je sovražnik odkril in uničil čoln, s katerim so se medvoški kurirji prevezali preko Save. Poslej so se morali posluževati mostu v Smledniku. Ta prehod pa so belogardisti kmalu odkrili in začeli postavljati zasede. Na eni svojih poti je v to zasedo padel komandir postaje G-24 Leskovec, toda rešil se je, ranjen v obe nogi. Po tem dogodku so kurirji bredli Savo pri Trbojah, kar pa je bilo izredno nevarno.

25. avgusta 1944 so belogardisti na širšem območju Vogelj začeli veliko hajko. Kurirji iz postaje G-24 so se umikali proti Rašici, kjer so bili obkoljeni. V preboju so padli trije kurirji, pet pa so jih belogardisti ujeli. Po tej hajki je bilo več poskusov obnoviti zvezo preko Save, vendar brez uspeha. Zato je bila jeseni 1944 postaja ukinjena, preživeli kurirji pa so se priključili partizanskim enotam.

Spominsko obeležje postaje G-24 je na stavbi krajevne skupnosti v Vogljah. Obeležje je prevzela v varstvo Krajevna skupnost. Žig postaje hrani Janko Zupanc, Voglje številka 69.

G-25 Studenčice

Studenčice so vasica v bližini Medvod, na obrobju Polhograjskih Dolomitov. V objemu zelenih travnikov in gozdov je le 15 domačij, ki so raztresene po nizkem hribovju.

Na območju Medvod je med NOB delovalo več političnih aktivov in ustanov, pa tudi posamezne partizanske enote so se pogosto tu zadrževale. Začetki kurirskih zvez na tem območju segajo celo v leto 1941, saj so že tedaj vzdrževali občasno zvezo iz Ljubljane preko Medvod z Gorenjsko. Kurirji so imeli javko na Medanskem hribu pri Mednem, kjer so pošto shranjevali v zakopani pločevinasti škatli.

Postaja G-25 je bila ustanovljena in vključena v sistem relejnih zvez na Gorenjskem že v avgustu leta 1943. Redno vzdrževanje zvez na tem območju pa je bila izredno zahtevna naloga, saj so ti kraji na pragu Ljubljane in so bili pod strogim okupatorjevim nadzorom. Poleg rednih zvez s političnimi aktivimi na medvoškem, škofjeloškem in šentviškem območju so kurirji vzpostavili tudi redne relejne zveze, najprej s kurirji na območju Ožbolta nad Zmincem, nato z relejno postajo G-24 v vogeljski gmajni, kasneje pa še s postajo G-26 na območju Mohorja.

Najtežja je bila vsekakor zveza s postajo G-24. Morali so prečkati mrzlo in zastraženo Savo. Pri tem so si pomagali z dvema improviziranimi čolnoma, ki so ju izdelali iz dveh odvrženih bencinskih rezervoarjev z nekega ameriškega letala, vse dokler niso belogardisti čolna odkrili in uničili. Odslej so prenašali pošto preko mostu v Smledniku. Ko pa so belogardisti tudi ta prehod odkrili, so morali kurirji Savo bresti. Zaradi izredno težkih razmer na tem območju je bila jeseni 1944 ta zveza ukinjena.

Zahtevna je bila tudi pot proti Mohorju. Velika ovira je bila reka Sora. Ko je okupator porušil vse brvi čez reko, so jo morali bresti. Tudi ta zveza je bila proti koncu leta 1944 ukinjena.

Kljub izredno težkim razmeram so kurirji postaje G-25 vzdržali na svojem območju do konca vojne in izvedli tudi vrsto akcij. Naj naštejemo le nekatere. Dvakrat so razrušili železniško progo pri Medvodah; en vlak se je prevrnil, eden je iztiril. Izvršili so več sabotaž na telefonskih linijah. Nemškimi graničarjem s Katarine so postavili zasedo in jim zaplenili precej hrane, brzostrelko in pištolo. Enega graničarja so v spopadu ubili, enega pa ujeli. Tako so tudi gorenjski kurirji imeli nemškega ujetnika.

Zavedni domačini okoliških krajev so po svojih močeh podpirali narodnoosvobodilno gibanje. Kurirje so oskrbovali s hrano in jim posredovali zanesljive informacije. Pogosto so jim tudi sami pomagali prenašati pošto.

Na postaji se je zvrstilo okoli 15 kurirjev. Bivališče so često menjali, saj so jih nenehno zasledovali nemški policisti in še bolj nevarni belogardisti. Vendar se kljub previdnosti niso uspeli izogniti žrtvam.

V hajki, ki so jo belogardisti izvedli 11. novembra 1944, sta padla dva kurirja, trije pa so bili ranjeni. Zločin brez primere pa so belogardisti zagrešili 12. septembra 1944, ko so ujetemu kurirju po zverinskem mučenju odsekali glavo in jo v njegovi rojstni vasi Sori nataknili na kol.

Spominsko obeležje kurirske postaje G-25 je na domačiji Antona Mraka, nekdanjega kurirja te postaje, po domače pri Bernardu v Studenčnicah, hišna številka 5. Tu je tudi žig. Le 300 metrov daleč od domačije stoji spomenik, ki sta ga v spomin na padle kurirje postavili občina Ljubljana-Šiška in krajevna skupnost Medvode.

G-26 Bukovščica

Spominsko obeležje postaje G-26 bomo našli v Bukovščici, vasici v slikoviti dolini nad Mohorjem in Lavtarskim vrhom v Selški dolini.

Širše območje Bukovščice ima dokaj pestro zgodovino iz časa NOB. Skozi te kraje so že od leta 1941 hodili organizatorji vstaje na Gorenjskem, narodni heroji Žagar, Kebe, Gregorčič, Bernard in drugi. Pri domačinih so našli ne le materialno pomoč, temveč tudi somišljenike in aktiviste.

Že leta 1942 so se na tem območju formirali odbori OF. Nastajale so tudi prve organizirane kurirske zveze z drugimi območji. Kurirje, ki so jih vzdrževali, so imenovali »terenski«.

Ob koncu leta 1943, zlasti pa v začetku leta 1944, taka »lokalna« povezava z drugimi območji ni več zadoščala. Območje Bukovščice je bilo treba vključiti v celoten sistem relejnih zvez na Gorenjskem. Zato je bila leta 1944 ustanovljena relejna kurirska postaja G-26, ki je pokrivala širše območje Mohorja. Sestavljali so jo dotedanji terenski kurirji s tega območja ter nekaj kurirjev, ki so dotlej delovali na območju Dražgoš. Kurirji so odslej redno vzdrževali zveze s postajami na Martinj vrhu, v Dražgošah, Kropi in v okolici Medvod, pogosto so potovali tudi preko Save

proti Storžiču. Odveč je poudarjati kako nevarne so bile te poti, saj je bila postaja obkrožena z močnimi sovražnikovimi oporišči v Kranju, Škofji Loki, Selcah, Železnikih, Besnici in drugje. Posledica tako številčne prisotnosti sovražnika na tem območju so bile tudi žrtve med kurirji, vendar je vzdrževanje zvez še naprej uspešno potekalo.

Čeprav so prebivalci tega kraja izredno dobro sodelovali z narodnoosvobodilnim gibanjem in mu vsestransko pomagali, razmere niso dovoljevale bivanja kurirjev v vaseh. Svoja bivališča, ki so jih često menjali, so si urejali v zasilnih barakah v kritju gozdov.

Proti koncu leta 1944 in v začetku leta 1945 je okupatorjev teror na tem območju dosegel vrhunec. Delo kurirjev je bilo popolnoma onemogočeno. Zaradi sovražnikovega pritiska so to območje zapustile tudi druge partizanske enote in ustanove. V takih okoliščinah je bila postaja G-26 predstavljena na drugo območje, v Rudensko grapo, kjer so kurirji uspešno nadaljevali svoje delo vse do osvoboditve.

Celotno območje Selške doline je med NOB prestalo hude preizkušnje in dalo številne žrtve za svobodo. Ko se že mudimo v teh krajih, si lahko na kratki razdalji v bližini križišča, kjer se pri Bukovici na cesti Škofja Loka — Železniki odcepi pot proti Bukovščici, ogledamo tri spomenike žrtvam fašističnega terorja. Le kilometer naprej od križišča, proti Dolnja vasi, stoji ob cesti spomenik osemnajstim talcem, ki so jih Nemci na tem mestu pobili že leta 1943. Spomenik je delo pokojnega arhitekta Plečnika. V Praprotnem je spomenik osmim padlim borcem iz te vasi, ki so se vključili v borbo že decembra 1941. Spomenik iz starega orožja je delo znanega pisatelja

in kiparja Toneta Svetine. V Bukovici pa se za hip ustavimo pred spominsko ploščo na osnovni šoli, postavljeno v spomin na padlega partizana poljskega rodu Tadevža Sadovskega, po katerem je šola dobila svoje ime. Padel je proti koncu vojne v bližini vasi, znan pa je predvsem kot vodja minerske skupine, ki je uspešno izvedla diverzijo v Postojnski jami.

Spominsko obeležje kurirske postaje G-26 je na osnovni šoli v Bukovščici, kjer hranijo tudi žig. Le 300 metrov naprej od šole so vaščani ob cesti postavili spomenik v spomin na žrtve fašizma iz tega kraja.

G-27 Kamnje

Kamnje so vasica med Bohinjsko Bistrico in Bohinjskim jezerom, v enem najlepših predelov Slovenije. Le kdo ne pozna tega dela Gorenjske? Mnogo legend je spletenih okoli Bohinjskega jezera, mnogi pesniki so ga opevali. Štirje srčni bohinjski možje so se pred dobrimi 200 leti prvi povzpeli na vrh Triglava — v lesenih coklah, čeprav tedaj na Triglavu ni bilo ne klinov ne jeklenih vrvi. Da tod živi klen narod, so bohinjci pokazali tudi v eni najtežjih preizkušenj slovenskega ljudstva, v času fašistične okupacije.

Že na začetku vojne 1941 je v Bohinju vzplamtela splošna vstaja, ki se je širila vsa vojna leta vse do zmage. Že od samega začetka vstaje so se ustanovljale najprej manjše, nato pa vse večje partizanske enote, vzporedno z njimi pa tudi vsi drugi spremljajoči dejavniki organiziranega odpora: partizanske delavnice, bolnice, gospodarske komisije in drugi. Porajali so se odbori nove ljudske oblasti. Takemu razvoju narodnoosvobodilnega gibanja je logično sledila tudi organizirana mreža kurirskih zvez, ki so vse elemente narodnoosvobodilnega boja povezovale v celoto.

Že v drugi polovici leta 1943 je bila na tem območju ustanovljena terenska kurirska postaja, ki je v vklju-

čitvijo v sistem relejnih zvez še istega leta dobila oznako G-27. Osnovna naloga te postaje naj bi bila tesnejša povezava s tolminskim območjem. Kurirjem je uspelo vzpostaviti zvezo s Primorsko, toda žal le za kratek čas. Že v jeseni leta 1943 so visoke gore z debelo snežno odejo to zvezo onemogočile.

V prvih dneh po ustanovitvi postaje sta bila na njej le dva kurirja, toda z naraščanjem potreb po zvezah se je postaja številčno krepila. Pred koncem vojne je na postaji delovalo že 19 kurirjev. Po ukinitvi zveze s Primorsko so poleg zvez s političnimi in vojaškimi aktivni na območju Bohinja vzdrževali redno relejno zvezo s postajama G-2 v Nemškem rovtu in G-4 v Gorjušah. Javko za zvezo s kurirji iz postaje G-4 so imeli na Senožetih, hribu, ki loči spodnjo in zgornjo bohinjsko dolino. Opravili pa so tudi vrsto drugih pomembnih nalog. Tako so avgusta 1943 bili vodiči minerskemu vodu s Pokljuke, ki se je napatil na Tolminsko po strelivo. Nekako v tem času so na postaji sprejeli tudi namestnika komandanta glavnega štaba NOV Slovenije, ki se je s spremstvom vračal iz Benečije, in ga spremljali naprej proti Jelovici.

V teh nevarnih časih si tudi bohinjski kurirji niso mogli urediti stalnega bivališča. Pogosto so se morali seliti. Iz prvega zasilnega bivališča na Ventijah pod planino Poljano so se preselili pod planino Osredki, nato pa na Krašce nad vasico Polje. Od tod so se za krajši čas preselili v Savnikovo vilo pod hotelom Bellevue pri Bohinjskem jezeru. Zadnje bivališče so si zopet uredili v Krašcah.

Kurirje je s hrano oskrbovala gospodarska komisija, kadar pa je ta »zatajila«, so hrano poiskali pri

domačinih v bližnjih vaseh. Z obveščanjem so jim bili v veliko pomoč mladinci iz okoliških vasi, ki so jim leta 1944 izročili tudi prapor. Prapor je danes shranjen na pošti v Bohinjski Bistrici.

Žal je vojna vihra tudi med kurirji te postaje terjala smrtno žrtev. Že prvi komandir postaje je bil težko ranjen, 24. aprila 1944 pa je v nemški zasedi padel takratni komandir postaje Dobravski.

Spominsko obeležje postaje G-27 bomo našli na pročelju gasilskega doma v Kamnjah, žig pa hrani Alojz Mencinger, Kamnje številka 6.

G-28 Plavški rovt

Ob imenu tega kraja se nehote spomnimo železarjev in njihovega težkega dela. Nič čudnega, saj je z njimi tesno povezano. Plavški rovt, vasica na južnih pobočjih Karavank, je le slabo uro hoje oddaljena od Jesenic, železarskega središča z dolgo in bogato tradicijo. Že stoletja je predelovanje železove rude sestavni del življenja prebivalcev teh krajev, plavž pa nekakšen simbol tega dela Slovenije.

Jesenice s svojo širšo okolico pa nimajo le bogato železarsko tradicijo. Že od nekdanj so znane po svojem revolucionarnem delavstvu, po stavkah in odločnem boju proti izkoriščevalcem, boju za delavske pravice. Jesenice so znane tudi po predvojnih komunistih, španskih borcih, partizanskih komandantih in narodnih herojih. Tradicija večnega boja proti izkoriščanju in boja za napredek se je prenesla tudi v obdobje NOB. V takem okolju so bili vsi naporu okupatorja, da bi zavrl razvoj narodnoosvobodilnega gibanja, že vnaprej obsojeni na neuspeh. Že kmalu po okupaciji je zavojevalec za svoje zločine pričel plačevati račune, ošabni gestapovci pa so izgubili veselje do izletov po okolici.

Odveč je poudarjati, da je bilo delo kurirjev na tem območju nevarno. Samo na Jesenicah in v biž-

nji okolici se je stalno zadrževalo od 500 do 1000 okupatorjevih vojakov, ki so nenehno patroljirali po okolici, posebno pa so zastražili železniški predor pod Karavankami. Tu je bila tudi stalna enota protiletalske obrambe, posebno nevarna pa je bila enota domačih izdajalcev »raztrgancev«. Delovanje na tako nevarnem področju je terjalo od trinajstih kurirjev, kolikor se jih je zvrstilo na tej postaji, veliko predvidnosti in iznajdljivosti. Kar osemkrat so menjali bivališče, vedno pa so bivali na območju Zakamnika v bližini Plavškega rovtu. Dvakrat so bili v bivališču tudi napadeni. V napadu 5. avgusta 1944 je en kurir izgubil življenje, eden pa je bil ranjen. Padlega kurirja so Nemci vrgli v gorečo barako!

Postaja G-28 je vzdrževala redne relejne zveze s postajami G-8, G-31 in G-10. Na zvezo s kurirji z Mežakle so potovali preko mostu v Mojstrani, kadar pa je bil zastražen, so morali zabresti v mrzlo Savo. Tudi zveze s postajama nad Dovjem in pod Golico niso bile lahke, saj so razdalje bile velike. Kljub temu so kurirji vse svoje naloge uspešno opravili. Pri tem so jim veliko pomagali tudi zavedni domačini iz okoliških vasi, s katerimi so tesno sodelovali. Le-ti so jih oskrbovali s hrano in drugimi potrebščinami ter z novicami o dogajanjih na tem območju.

Spominsko obeležje postaje G-28 je na hiši številka 5, po domače pri Burjevcu v Plavškem rovtu. Domačini hranijo tudi žig postaje. Pot do obeležja pa ni težka. S ceste, ki iz Jesenic pelje proti Planini pod Golico, bomo kmalu zavili levo proti Plavškemu rovtu in po 20 minutah hoje bomo na cilju.

G-29 Radovna

Kdor še ni potoval skozi dolino Radovne in si ni ogledal njenih lepot, je za mnogo lepega v življenju prikrajšan. Dolina z okolico je čudovita. Iz blejske smeri vanjo vstopimo takoj ko zapustimo Zgornje Gorje, pri Krnici. Skozi vso dolino nas spremlja kristalno čista, prozorna rečica Radovna, ki v svojem spodnjem toku ustvarja še en biser Gorenjske — slap Vintgar. Razmeroma dolga dolina se proti koncu združi z dolino Krme, ki jo planinci dobro poznajo. Nešteti so že izbrali to smer za vzpon na Triglav, simbol in ponos Gorenjske in Slovenije. Z obeh strani varujeta dolino Radovne mogočna planinska masiva, z južne strani Pokljuka in s severne Mežakla.

Narodnoosvobodilno gibanje je kmalu po okupaciji zajelo tudi ta del Gorenjske. Kot sestavni del oboroženega odpora so se razvijale tudi kurirske zveze, sprva terenske, avgusta 1944 pa je bila ustanovljena relejna kurirska postaja G-29 in vključena v celotni sistem relejnih kurirskih zvez. Postaja je bila vmesni člen med postajama G-6 na Stari Pokljuki in G-8 na Mežakli. V izjemnih primerih so kurirji morali poiskati stik tudi s kurirsko postajo G-31 nad Dovjem.

V dolini Radovne se partizanske enote niso zadrževale, vendar kurirji niso bili osamljeni. Na Mežakli

je bila manjša partizanska bolnica, gospodarska komisija, ki jih je oskrbovala s hrano, občasno tudi enote Jeseniško-bohinjskega odreda in druge. Tudi z njimi so kurirji vzdrževali redne zveze.

Kurirjem so bile v veliko pomoč aktivne mladinske organizacije v bližnjih vaseh, predvsem z obveščevalno dejavnostjo. Obveščale so jih o premikih okupatorja, o klatenju sumljivih tujcev po okolici in podobnem. Za lastno varnost pa so morali kurirji skrbeti tudi sami in pri tem so bili zelo uspešni. Zaradi izredne previdnosti in preišljenih varnostnih ukrepov so dočakali svobodo brez žrtev.

Na postaji je bilo stalno 6 do 8 kurirjev. Prvo bivališče so si uredili na pobočjih Pokljuke, v bližini vasice Srednje Radovne, vendar v njem niso dolgo ostali. Nemci so jih pregnali. Nemci so v Zgornjih Gorjah postavili močno orožniško postajo, ki je s patroljami nadzirala tudi dolino Radovne. Tu je ves čas bila tudi enota »gorskih lovcev«, izurjenih za boj s partizani. Skozi dolino so pogosto patroljirali tudi belogardisti »raztrganci«. Kurirji so se večkrat selili, nazadnje so si zgradili barako v Gabrju, kjer so dočakali konec vojne.

Konca vojne pa žal niso dočakali vaščani Srednje Radovne, ki so se 20. septembra 1944, nič hudega sluteč, mudili v vasi. V dolino so prihrumeli fašisti, »huni« naše dobe, vas obkolili in jo zažgali. Vse vaščane, ne glede na spol in starost, ki so jih zatekli v vasi, so brez usmiljenja pometali v goreče domove. Tega in podobnih zverinskih dejanj Hitlerjevih »junakov« ne bo naš narod nikoli pozabil. Na poti skozi dolino nas bo na to barbarsko početje na kraju zločina spomnil tudi spomenik nedolžnim žrtvam. Tega

dne so Nemci odkrili in zažgali tudi prvo bivališče kurirjev nad Radovno, vendar so se kurirji še pravočasno umaknili.

Naključje je hotelo, da sta se prav tega nesrečnega 20. septembra 1944 na svoji redni kurirski poti na obronkih Mežakle nad Srednjo Radovno znašla dva kurirja postaje G-29. Z obupom in grozo sta opazovala goreče domove in poslušala besno streljanje Nemcev, mukanje živine ter krike in vpitje nesrečnih vaščanov, nemočna, da bi jim kakorkoli pomagala.

Spominsko obeležje postaje G-29 je na hiši številka 14 v Srednji Radovni. Pri domačinu Janezu Kunšiču bomo dobili tudi žig postaje. Spomenik domačinom, ki so zgoreli ob požigu vasi, pa je od hiše oddaljen le 100 metrov.

G-30 Bohinjska Bela

Območje Bohinjske Bele, na katerem so med NOB bivali in delovali kurirji relejne postaje G-30, je bilo za celotno organizacijo narodnoosvobodilnega gibanja v tem delu Gorenjske zelo pomembno. Bohinjska Bela se nahaja na koncu ozke soteske, ki se začinja pri Bohinjski Bistrici in skozi katero vijuga Sava Bohinjka, naravni mejnik med pogorjema Pokljuke in Jelovice, ki sta bili ene izmed ključnih baz narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem. Gozdovi Pokljuke in Jelovice so nudili najvarnejše zatočišče partizanskim enotam in ustanovam, pomembna povezava med obema območjema pa je potekala prav skozi Bohinjsko Belo.

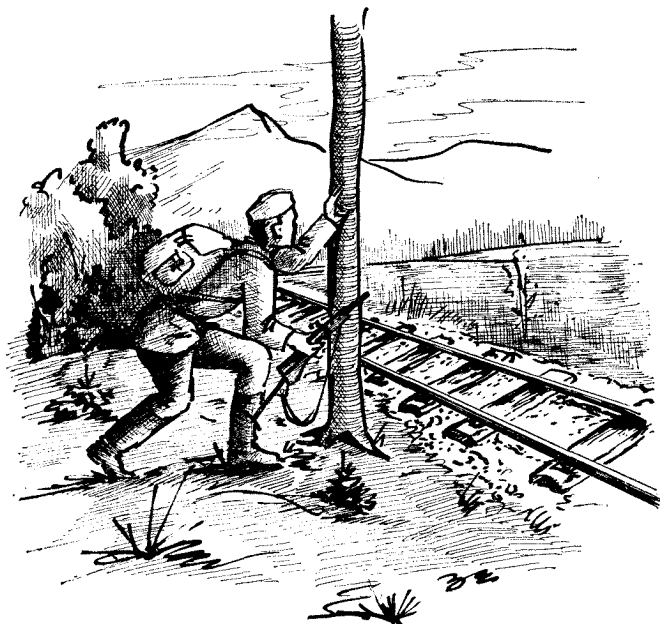
Tudi za okupatorja je bila Bohinjska Bela izredno pomembna. V neposredni bližini, na Bledu, je bila komanda gestapa za »Južno Koroško«, h kateri je okupator prišteval tudi Gorenjsko. Mimo Blejskega jezera in skozi Bohinjsko Belo teče železniška proga, ki preko Bohinja povezuje Zgornje savsko dolino s Primorsko in Jadranom. To progo in vse pomembne točke ob njej je okupator primerno zastražil in varoval. V Bohinjski Beli je bila vojašnica z izredno močno posadko, občasno tudi do 2000 nemških vojakov. Vojašnica je služila tudi kot okrevališče nemških pilo-

tov. V osnovni šoli v Bohinjski Beli je bila stalna posadka gorskih minometalcev z okoli 70 vojaki, železniško postajo pa je stalno varovalo okoli 20 nemških policistov. Prav toliko jih je bilo tudi na sosednji postaji na Bledu, postajo v Soteski pa je varovalo 60—70 policistov. Poleg zaščitnih enot gestapovske komande je bila na Bledu tudi enota za dresuro psov, število sovražnikovih vojakov pa so dopolnjevale še skupine belogardistov. Torej je bilo v Bohinjski Beli in njeni bližnji okolici okoli 2500 okupatorjevih vojakov in domačih izdajalcev, toda to je bilo še vedno premalo, da bi lahko zavrli razvoj narodnoosvobodilnega gibanja tudi na tem območju.

Vzporedno z ustanavljanjem oboroženih partizanskih enot in organov nove ljudske oblasti so se razvijale tudi kurirske zveze. Svojo končno organizacijsko obliko na tem območju so dobile oktobra leta 1943, z ustanovitvijo relejne kurirske postaje G-30 in njeno vključitvijo v sistem relejnih zvez na Gorenjskem.

Osnovna naloga kurirjev te postaje je bila vzdrževanje redne zveze med območjema Pokljuke in Jelovice. Na območju Belške planine so vzdrževali zvezo s kurirji z območja Gorjuš in Stare Pokljuke, težja pa je bila zveza s postajo G-33 na Jelovici, saj so morali prečkati dobro zavarovano železniško progo, cesto in Savo Bohinjko. Poleg rednih relejnih zvez so vzdrževali tudi zveze z enotami Jeseniško-bohinjskega odreda, ki so se občasno zadrževale na tem območju.

Na postaji se je do osvoboditve zvrstilo le sedem kurirjev, kar je razmeroma malo v primerjavi z drugimi relejnimi postajami. Približen izračun nam kaže, da je na enega kurirja na območju Bohinjske

Bele prišlo okoli 350 sovražnikovih vojakov, kar pa kurirjem ni moglo preprečiti rednega izpolnjevanja nalog. Še več, svobodo so dočakali brez žrtev, kar je v takratnih razmerah bilo skorajda neverjetno.

Svoje prvo in edino bivališče so si uredili v skalni votlini nad vasico Slamnik pri Bohinjski Beli. Takratni prebivalci vasice so vedeli, kje je bivališče kurirjev, toda kurirji so lahko bili brez skrbi. Z vaščani so tesno sodelovali. Precej obvestil so jim preskrbeli

tudi zavedni domačini, ki so bili v službi v nemški vojašnici. Kurirjem sta bili v veliko pomoč tudi izredno aktivni mladinski organizaciji v Slamnikih in Bohinjski Beli, ki sta nadzirali prehod preko Save, dajali opozorilne znake za nevarnost in podobno.

Kurirji so bili dobro oboroženi. Imeli so celo puško-mitraljez. Oorožje so v glavnem zaplenili okupatorju, nekaj orožja pa so prinesli s seboj tudi domači fantje, ki so pobegnili iz nemške vojske in se priključili boju svojega naroda za svobodo.

S hrano so se oskrbovali predvsem pri domačinih na okoliških kmetijah. Zanimiv pa je dogodek, ki se je pripetil avgusta 1944. Kurirji so na železniški progi presenetili dva nemška vojaka, ki sta iz vojašnice nesla kosilo za stražarje pri železniškem predoru. Izkupiček kurirjev s tega srečanja sta bila dva ujetnika, kosilo za več oseb in dve novi puški.

Spominskega obeležja postaje G-30 ne bo treba dolgo iskati. Nahaja se na pročelju osnovne šole v Bohinjski Beli, mimo katere je nekoč tekla kurirska pot s Pokljuke preko Save Bohinjke na Jelovico. Žig postaje pa hrani Janez Vidmar, Bohinjska Bela 58.

G-31 Dovje-Mojstrana

Če ljubimo naravo in uživamo v njenih lepotah, bomo ob obisku spominskega obeležja postaje G-31 v Dovjem obilno nagrajeni. Prizori, ki se nam s tega mesta odkrivajo, so enkratni in nepozabni. Pogled nam kot magnet pritegneta dolini Vrav in Kota ter visoki vrhovi Julijcev, ki se nad njima dvigajo v nebo. Vtis tišine in mogočnosti narave je neizbrisen. Najbrž je prav ta čudovita narava in ljubezen do domače zemlje vzpodbudila dovškega župnika Aljaža, da je s postavitvijo stolpa na vrhu naše najvišje gore »krstil« očka za našega, slovenskega. Tak navdih najdemo tudi pri domačinu Jožu Čopu, navdušenem planincu, alpinistu in gorskem reševalcu in pri mnogih drugih velikih sinovih našega naroda.

Ko je okupator leta 1941 prihrumel v te kraje, teh lepot seveda ni občudoval. Prišel je z drugačnimi, podlimi nameni. Prezrl pa je dejstvo, da tod živi še mnogo naslednikov Aljaža in Čopa, ki ljubijo svojo domovino. Ta zmota je okupatorja po štirih letih strašnega nasilja nad prebivalstvom prisilila k sramotnemu begu. Prepričal se je, kako močan narod tu živi in kateremu ljudstvu ti kraji pripadajo.

Kmalu po okupaciji je tudi v teh krajih vzplamtel vstaja. Skorajda goloroki prebivalci so se po-

stavili po robu do zob oboroženim tujcem. Tkala se je mreža nove, ljudske oblasti. Iz dneva v dan se je krepila tudi njena udarna moč — partizanska vojska. Kot nepogrešljiv element narodnoosvobodilnega boja so se razvijale tudi kurirske zveze.

Ob koncu leta 1943 so na tem območju delovale tri manjše terenske kurirske postaje, ki so se spomladi leta 1944 združile pod skupnim imenom TV G-19. Ob koncu leta 1944 pa je bila TV G-19 preimenovana v G-31 in vključena v sistem relejnih zvez na Gorenjskem. Delovala je na širšem območju Dovjega vse do osvoboditve. Iz postaje G-31 se je kmalu izdvojilo šest kurirjev, ki so na planini nad Mojstrano ustanovili pomožno kurirsko postajo G-31b zaradi lažje povezave s kurirji z Mežakle. Komandir te pomožne postaje je bil znan predvojni in povojni smučarski skakalec Janez Polda.

Na postaji G-31 se je skupaj s prvotno TV G-19 zvrstilo preko 20 kurirjev. Tudi na tem območju niso imeli miru pred okupatorjem in domačimi izdajalci in so se morali večkrat seliti. Iz prvega bivališča nad Dovjem so se preselili najprej na planino Mlinca, nato v dolino potoka Belca, pa na planino Ravne... Osemkrat so menjali bivališče. Tudi kurirjem na pomožni postaji G-31b ni bilo prizanešeno. Iz planine nad Mojstrano so morali v dolino Kot, kjer so ostali do osvoboditve.

Kurirji so vzdrževali redne relejne zveze s postajami G-28 nad Plavškim rovtom, G-32 nad Gozd Martuljkom in G-8 na Mežakli. Najtežja ovira na poti proti Mežakli jim je bila ledena Sava Dolinka, vendar za kurirje ni bilo nepremagljivih ovir. V dneh najhujših sovražnikovih hajk in ofenziv so v prenos

zaupne pošte vključili tudi zelo dobro organizirano mladino tega kraja.

Prometna cesta med Jesenicami in Kranjsko goro ter neposredna bližina dobro zastraženega železniškega predora pod Karavankami je predstavljala za kurirje stalno nevarnost, saj so sovražnikove patrolje pogosto nadzirale to območje. Delovanje na tako nevarnem območju je terjalo od kurirjev veliko korajže, previdnosti, preudarnosti in iznajdljivosti, vendar se kljub vsem varnostnim ukrepom niso uspeli izogniti žrtvam. Že prvotna postaja TV G-19 je imela hude izgube. 11. julija 1944 so štirje kurirji zašli v sovražnikovo zasedo; dva sta padla, dva sta se ranjena rešila. Posebno nesrečen za postajo je bil 5. avgust 1944, ko so Nemci odkrili in napadli bivališče kurirjev. V tem napadu so izgubili življenje štirje kurirji, ubita pa sta bila tudi dva ruska vojaka, ki sta po pobegu iz nemškega taborišča v Avstriji potovala s kurirji na osvobojeno ozemlje. Zadnja žrtev je bil kurir, ki ga je sovražnik presenetil na običajni kurirski poti 22. aprila 1945.

Vendar so se kurirji izkazali tudi kot dobri borci. 19. januarja 1945 so bili obveščeni, da Nemci spet pripravljajo »lov« na kurirje. To pot se kurirji niso umaknili, temveč so jim pripravili dostojen sprejem. Trinajst kurirjev se je uprlo 40 Nemcem, ki so se po 3-urnem boju prepričali, da je njihova trikratna premoč le premajhna. Začeli so se umikati, s seboj so pa odpeljali dva mrtva in dva ranjena. Zanimiva pa je dogodivščina dveh kurirjev, ki sta na svojem rednem pohodu marca 1945 naletela na sedem spečih Nemcev. Pobrala sta jim orožje, jih zbudila in odpeljala v najbližjo partizansko enoto.

Kurirji so bili oboroženi z orožjem nemškega izvora. Šele proti koncu vojne so dobili nekaj angleških brzostrelk. Ker so na postaji delovali pretežno domači fantje iz Dovjega in Mojstrane, s hrano niso imeli težav. Kljub vsem nevarnostim in žrtvam so uspešno opravili svoje naloge.

Spominsko obeležje relejne kurirske postaje G-31 je na graničarski karavli 300 metrov nad Dovjem, žig postaje pa hrani Slavko Pezdirnik v Dovjem, hišna številka 25.

G-32 Gozd Martuljk

Po sledih partizanskih relejnih kurirjev smo prispe-
li tudi v skrajni severozahodni del Slovenije, v ne-
posredno bližino tromeje z Italijo in Avstrijo. Tu, v
bližini Srednjega vrha nad Gozd Martuljkom, so v
letih 1944 in 1945 imeli svoje bivališče kurirji relejne
postaje G-32.

Prelep je ta kraj. Sava Dolinka je pri Gozd Mar-
tuljku šele na začetku svoje dolge poti. Pogled proti
Koroški nam zakriva še vedno nepretrgan venec Ka-
ravank, na jugu pa se nam v vsej svoji lepoti od-
kriva čudovita Martuljkova skupina s Špikom (2473
metrov) na čelu in z visokimi vrhovi Julijcev v ozadju.

Danes je obisk spominskega obeležja lepo doži-
vetje, med NOB so pa imeli kurirji druge skrbi. Ko
je narodnoosvobodilno gibanje kmalu po okupaciji za-
jelo tudi te kraje, so morali skrbeti za zanesljive in
hitre zveze med raznimi enotami in ustanovami, ki so
le tako lahko delovale usklajeno, organizirano in učin-
kovito. Hkrati z razvojem vseh drugih dejavnikov
NOB se je razvijala tudi organiziranost kurirskih
zvez. Spomladi leta 1944 je na tem območju ustanov-
ljena kurirska postaja, ki so jo sestavljali dotedanji
terenski kurirji posameznih enot in ustanov, že avgu-

sta istega leta pa je postaja dobila oznako G-32 in bila vključena v sistem relejnih zvez.

Osnovni namen ustanovitve relejne postaje na tem območju je bil vzpostavitev redne kurirske povezave z osvobodilnim gibanjem na Koroškem. Tako so kurirji vzpostavili in vzdrževali zvezo med postajama G-31 nad Dovjem in K-13 v dolini Zilje na drugi strani Karavank.

Vzdrževanje zveze s koroškimi kurirji je bila izredno zahtevna in težka naloga, predvsem zaradi hudih zid in visokega snega v tem delu Gorenjske. Pot je kurirje vodila čez vrhove Karavank, pozimi so pa morali po daljši poti po dolini do Podkorena in naprej preko Korenjskega sedla. Pot polna nevarnosti in pasti je decembra 1944 terjala življenje mladega kurirja.

Prvo bivališče so si kurirji uredili v zasilni, na hitro postavljeni brunarici v bližini Srednjega vrha nad Gozd Martuljkom. Bivališče so večkrat menjali, vendar tega območja niso zapustili. Da bi zakrili sledove dohoda v bivališče so hodili tudi po potoku, v katerem so tudi dresirani okupatorjevi psi izgubili vsako sled za njimi. Kljub temu jih je sovražnik v enem izmed bivališč odkril in napadel, na srečo pa so jo odnesli brez žrtev.

Na postaji se je od njene ustanovitve pa do konca vojne zvrstilo preko 15 kurirjev. Poleg rednih relejnih zvez so vzdrževali zvezo tudi z enoto obveščevalcev iz IX. korpusa NOV in POJ, ki se je zadrževala na tem območju, z enotami Kokrškega odreda, ki so tudi zahajale v te kraje ter z različnimi ustanovami na tem območju.

Spominsko obeležje kurirske postaje bomo našli na počitniškem domu društva prijateljev mladine Ljubljana-Šiška v Srednjem vrhu nad Gozd Martuljkom. V domu hranijo tudi žig postaje.

G-33 Planina Talež

Postaja G-33 je peta relejna kurirska postaja, ki je delovala na območju Jelovice. Peto postajo so narekovale velike razdalje in vse večja potreba po tesnejši povezavi med Pokljuko in Jelovico v letu 1944. Podobno kot Pokljuka je tudi Jelovica v svojih nedrih varovala partizanske bolnice, delavnice, gospodarske komisije in druge ustanove, v njenih neskončnih gozdovih so vedno našle zaščito tudi številne partizanske enote. Tu so delovali tudi obveščevalci IX korpusa NOV Slovenije, pripadniki VOS in drugi. V tem »domačem« okolju je bil okupator mnogo manj nevaren kot v mestih in dolinah. Ne gre prezreti, da je že 29. julija 1941 na Vodiški planini na Jelovici zapriseгла Jelovškova četa in da je že 5. avgusta na Jelovici ustanovljen Cankarjev bataljon.

Vso aktivnost partizanskih enot in raznih ustanov na tem območju so povezovali njihovi terenski kurirji, v začetku leta 1944 pa je nezadržen razvoj narodnoosvobodilnega gibanja terjal bolj izpopolnjene kurirske zveze ter trdnejšo in učinkovitejšo povezavo z drugimi območji, zlasti s Pokljuko, s katero je že bila vzpostavljena redna zveza preko postaje G-2 (z G-4), toda na zahodnem delu Jelovice. V ta namen je februarja 1944 vzpostavljena kurirska zveza med posta-

jama G-12 nad Kropo in G-30 nad Bohinjsko Belo. Sprva je to nalogo opravljal en sam kurir, septembra 1944 pa se mu je priključil še eden. 14. oktobra 1944 so se jima pridružili še trije kurirji in tedaj je na planini Talež nad Ribnem ustanovljena relejna kurirska postaja G-33. Kmalu se je število kurirjev povzpelo na deset.

Prvo zasilno bivališče so si uredili v baraki na planini Talež, aprila 1945 pa so v bližini naredili novega, v katerem so ostali do konca vojne. Postaja je vzdrževala redno relejno zvezo s postajo G-30, z javko na desnem bregu Save Bohinjke pri Bohinjski Beli, s postajo G-12 z javko pri lipi na Vodiški planini in s postajo G-20 na Rovtarici, v osrčju Jelovice. Mogočna lipa, simbol slovenstva, pri kateri je bila kurirska javka, stoji še danes pri Partizanskem domu na Vodiški planini.

Poleg rednih relejnih zvez so kurirji vzdrževali tudi zveze s partizanskimi enotami, kadar so se zadrževale na njihovem območju, s političnimi aktivni in drugimi ustanovami, po svojih zvezah pa so prepeljali tudi veliko število potnikov.

Čeprav so bile naloge kurirjev jasno zastavljene in zahtevne, so se lotili tudi drugih akcij. Za 1. maj 1944 sta dva kurirja razobesila zastavo s peterokrako zvezdo na Škrbini »Babji zob« nad Bohinjsko Belo. Na tem izpostavljenem mestu so jo lahko občudovali tudi okupatorji iz Bleda in Bohinjske Bele. Jeseni 1944 so kurirji presenetili dva Nemca, ki sta kradla med iz čebelnjaka. V kratkem spopadu sta Nemca potegnili krajši konec, kurirji pa so dobili še dve puški. V začetku leta 1945 so na cesti Bled—Ribno postavili zasedo belogardistični patrolji, žal pa sta v tej akciji

poleg treh izdajalcev izgubila življenje tudi dva kurirja. V aprilu 1945 je bil v prehranjevalni akciji en kurir hudo ranjen.

Kurirji so bili tudi drugače aktivni. Zelo dobro so sodelovali z mladino iz Kupljenika, s katero so organizirali obveščevalno službo. Imeli so dogovorjene razne opozorilne znake in podobno. S hrano so jih oskrbovali predvsem domačini iz okoliških vasi.

Spominsko obeležje kurirske postaje je na lepo vzdrževani lovski koči na planini Talež nad Ribnem, v kateri bomo dobili tudi žig. Koča je pozimi zaprta. K obeležju se lahko napotimo iz več smeri. Če bomo potovali iz Bleda proti Ribnemu se ob cesti za trenutek ustavimo pri spominskemu obeležju kurirjema, ki sta prav na tem mestu padla v spopadu z belogardisti.

G-34 Lom pod Storžičem

Pot k spominskemu obeležju nas bo popeljala skozi Tržič proti Lomu pod Storžičem in še naprej po poti, ki ob potoku omščica vijuga proti planinskemu domu pod Storžičem. Na križišču kmalu za Lomom bomo to pot zapustili in se napotili levo navzkreber proti raztresenemu naselju Grahovše, v katerem so se med NOB največ zadrževali kurirji relejne postaje G-34.

V Grahovšah je malo domačij, toda med NOB so bile še kako pomembne kurirjem, ki so bili edina stalna partizanska enota na tem območju. Domačini so jih vzeli za svoje, to je bila njihova vojska. Posebno aktivni sta bili Pavšeljnova, na kateri je danes spominsko obeležje, in Gabrčeva domačija. Kurirje so oskrbovali z vsem, kar so jim lahko dali, le-ti pa so jim gostoljubje vračali kolikor so pač mogli, jih oskrbovali s partizansko literaturo in obveščali o dogodkih na domačih in tujih bojiščih.

Postaja terenskih kurirjev je bila na tem območju ustanovljena že sredi leta 1943. Organiziral jo je okrožni komite KSP za Kranj. Kurirji so vodili mobilizirance s tega območja v enote Gorenjskega odreda. Poleti 1944 pa je bila postaja vključena v sistem relejnih zvez na Gorenjskem in je dobila oznako G-34.

Z ustanovitvijo te relejne postaje je bilo precej olajšano delo kurirjem na relejnih postajah pod Dobrčo in nad Bašljem, saj so zveze med njima sedaj vzdrževali kurirji s postaje G-34. Le-ti so vzpostavili tudi zvezo s kurirji v Komatevri na območju Jezerskega in s kurirji v Podljubelju. Poleg teh rednih relejnih zvez so vzdrževali tudi zvezo z rajonskim odborom OF v Tržiču, s tehniko Kokrškega odreda, s partizansko bolnišnico, ki je bila v bližini, in z okrožnim komitejem KPS za Kranj. Novembra 1944 so bili vođiči enotam Kokrškega odreda, ko so le-te izvajale mobilizacijo na tem območju. Poti kurirjev so bile izredno zahtevne, najbolj nevarno pa je bilo prečkanje ceste Tržič—Ljubelj, ki je bila pod strogim okupatorjevim nadzorom.

Pri izbiri bivališča kurirji niso imeli srečne roke. Kar petkrat so se morali seliti. Dvakrat so bili v bivališču celo napadeni, enkrat zaradi izdaje. Bivanje in delovanje na tako nevarnem območju je seveda terjalo od kurirjev skrajno previdnost ter precejšnjo mero iznajdljivosti, poguma in vztrajnosti, toda včasih je vse to bilo premalo. Že jeseni leta 1943 je v sovražnikovi zasedi pri Tržiču omahnil eden izmed terenskih kurirjev, 9. januarja 1945 pa je v zasedi v Lomu pod Storžičem, svoji rojstni vasi, padel kurir relejne postaje.

Na postaji se je zvrstilo 13 kurirjev. Imeli so tudi kuharico, ki je tudi preživela vojno. Vse naloge so vseskozi uspešno opravljali. Spomladi leta 1945, ko so razmere na tem območju postale nemogoče, so se združili z relejnimi kurirji v Podljubelju.. Uredili so si novo skupno bivališče na severnih pobočkih Dobrče

in od tod s skupnimi močmi uspešno delovali vse do konca vojne.

Spominsko obeležje postaje je na domačiji Tončke Meglič v Grahovšah, po domače pri Pavšeljnu. Tu bomo dobili tudi žig postaje. Le 400 metrov naprej na hribčku nad domačijo stoji obnovljena baraka, v kateri so med vojno bivali kurirji te relejne postaje.

G-35 Podljubelj

Kurirji relejne postaje G-35 so delovali na jugo-zahodnih pobočjih Košute, na območju Podljubelja, kraja s pestro, zanimivo in med NOB tudi žalostno zgodovino. Že v rimskih časih je tod mimo peljala prometna pot proti Ljubelju, 1369 m visokemu prelazu med Begunjščico (2060 m) in Velikim Vrhom (2086 m). Danes teče promet po eni glavnih prometnic proti sosednji Avstriji skozi cestni predor, ki so ga začeli graditi Nemci z interniranci pod Ljubeljem pozimi 1941—1942.

Z gradnjo tega predora je povezano eno najbolj pretresljivih poglavij v zgodovini druge svetovne vojne na naših tleh. Gradili so ga nesrečniki raznih narodnosti iz edinega koncentracijskega taborišča na ozemlju Slovenije, podružnice zloglasnega Mathausna v Podljubelju. Gradili in na gradbišču umirali. Živi okostnjaki, nedolžne žrtve nesmiselne vojne in gestapovskega terorja. Še danes nas na te čase spominjajo s travo porasli ostanki taborišča, le nekaj sto metrov pod predorom. Na tem mestu, ob cesti, je tudi spominski prostor s spomenikom.

Zaradi taborišča in pomembne cestne povezave z Avstrijo je bilo celotno območje Podljubelja med

NOB pod močnim okupatorjevim nadzorom. V taborišču, Sv. Ani (danes Podljubelj) in v 8 km oddaljenem Tržiču so bile močne policijske enote. Toda narodnoosvobodilnega gibanja ni mogla zavreti nobena sila. Tudi na tem območju so uspešno delovali politični aktivni, teren so nadzirale enote Kokrškega odreda, razvijale in krepile so se kurirske zveze.

Spomladi leta 1943 je dejavnost na tem območju že povezovala terenska kurirska postaja, avgusta 1944 pa je ustanovljena relejna postaja G-35 in vključena v sistem relejnih zvez. Vzdrževala je redno relejno zvezo s postajama G-16 na južnih pobočjih Dobrče in G-34 nad Lomom pod Storžičem, občasno pa tudi s koroškimi kurirji.

Na postaji je hkrati delovalo do 8 kurirjev, vsega pa se jih je zvrstilo 12. Bivališče so si uredili v leseni baraki v gozdu nad Sv. Ano. Imeli so stalno opazovalnico. Kljub izredno nevarnemu območju je postaja izgubila le enega kurirja, ki je naletel na sovražnikovo zasedo. S hrano in ostalimi najnujnejšimi potrebščini je kurirje oskrbovala gospodarska komisija, delno pa so se oskrbovali tudi na bližnjih kmetijah. Z domačini so tesno sodelovali. Od njih so dobivali tudi dragocene informacije o stanju v okolici in gibanju sovražnikovih patrolj.

Spomladi leta 1945 se je položaj v Podljubelju zelo poslabšal. Nemci so, zavedajoč se skorajšnjega poma, še dodatno zavarovali pomembno pot za umik proti Avstriji. Delovanje kurirjev je bilo tako popolnoma onemogočeno. Zato so se združili s kurirji postaje G-34, se preselili na Dobrčo in skupaj z njimi opravljali svoje naloge do konca vojne.

Spominsko obeležje postaje G-35 bomo našli na domačiji Janka Ahačiča, po domače pri Završniku, hišna številka 11 v Podljubelju. Na domačiji je tudi žig postaje.

G-36 Jarčja dolina

Kurirji relejne postaje G-36 so delovali na območju, ki so ga med NOB, do kapitulacije Italije, nadzirale tri sovražne vojske: Nemci, Italijani in belogardisti. Okupatorji so z bodečo žico razmejili ozemlje, ki naj bi pripadalo Nemčiji oziroma Italiji, vendar se je kmalu izkazalo, da ta meja ne bo dolgo držala. Kmalu po okupaciji je tudi na širšem območju Žirov vzplamtel ogenj oborožene vstaje. Ustanavljale so se oborožene partizanske enote, v katerih so bili vključeni predvsem prebivalci teh krajev, nastajali so organi nove ljudske oblasti, vzporedno z njimi pa so se razvijale tudi terenske kurirske zveze.

Relejna kurirska postaja G-36 je bila ustanovljena na tem območju zadnje dni decembra 1943, potem, ko je bila popolnoma uničena postaja G-9 na Žirovskem vrhu. Z uničenjem postaje G-9 je bila prekinjena zveza s Primorsko (s postajo P-35), kurirji s postaje G-36 pa so jo ponovno vzpostavili. Takoj po ustanovitvi postaje so vzpostavili zvezo s postajama P-35 nad Cerknem in G-3 na območju Martinj vrha v Selški dolini.

Prvo bivališče so si uredili v bližini Stare Oselice, vendar v njem niso dolgo ostali. Večkrat so se selili,

predvsem zaradi vedno nevarnih domačih izdajalcev belogardistov, nazadnje pa so prispeli v Jarčko dolino. Zatočišče so našli na zavednih domačijah, v času sovražnikovih hajk in ofenziv pa so se umaknili v okoliške gozdove.

Na postaji se je zvrstilo preko 20 kurirjev, kar je bila že prava četa borcev. To je razumljivo, če vemo, da so zveze potekale vsakodnevno in da so kurirske poti bile tudi fizično izredno zahtevne. Kurir je moral biti na pohodu tudi po 12 ur dnevno.

S hrano so se kurirji oskrbovali na številnih zavednih domačijah, pri katerih so dobivali tudi prepotrebna obvestila o sovražniku. To je tudi eden od razlogov, da med kurirji na tej postaji ni bilo žrtev. Izgnili so se vsem sovražnikovim zankam in uspešno opravili vse svoje naloge. K temu so precej pripomogle tudi razne zvijače, ki so se jih posluževali na svojih pohodih (pogosto so izbirali druge poti, včasih so nosili kratke hlače, da so bili videti kot navadni pobalini ipd.). Oboroženi so bili s puškami, pištolami in bombami. Na postaji se je zamenjalo več komandirjev, zanimivo pa je, da je bila v letu 1944 nekaj časa komandir postaje ženska — Vera Panjan iz Stare vasi.

Najtežje trenutke so kurirji preživljali med zadnjo sovražnikovo ofenzivo, marca 1945. Zveze so bile za nekaj časa prekinjene, kurirji pa so se priključili kurirjem s postaje P-35 in se skupaj z njimi umaknili nad Poljane pri Cerknem.

Pot k spominskemu obeležju nas bo torej popeljala v bližino nekdanje jugoslovansko-italijanske meje, na sam konec Poljanske doline, skoraj do Žirov. Iz va-

sice Dobračeva, tik pred Žirmi, bomo zavili proti zahodu v Jarčjo dolino. Od tu je le slabe 3 km poti do domačije Lojzeta Gantarja (hišna številka 20), po domače pri Selaku, na kateri je spominsko obeležje in tudi žig postaje G-36.

P-35 Poljane nad Cerknem

Primosko mestece Cerkno s svojo široko okolico zavzema posebno mesto v zgodovini NOB. To je bila partizanska prestolnica Primorske, območje, na katerem so se rojevale številne partizanske enote in številne partijsko-politične ustanove. Tu so bili organizirani številni tečaji, tu je bil kompleks raznovrstnih partizanskih delavnic, tu je v varnem zavetju gora in gozdov našla svoje mesto tudi partizanska bolnica Franja, skrita v tesneh Pasice blizu Cerknega. Skratka, na tem osvobojenem ozemlju je bil sedež enot in ustanov IX. korpusa NOV Slovenije.

Tako razgibana dejavnost na tem območju je seveda zahtevala tudi najtesnejšo povezavo med vsemi strukturami narodnoosvobodilnega boja. Kurirske zveze so delovale že od prvih dni vstaje, mreža kurirskih zvez pa je dograjena šele po kapitulaciji Italije, septembra 1943. S formiranjem IV. relejnega sektorja za Gorenjsko in II. za Primorsko je na tem območju ustanovljena relejna kurirska postaja P-35 in vključena v sistem relejnih zvez Slovenije. Postaja je torej imela sedež na Primorskem, vendar je predstavljala tudi pomemben člen v sistemu relejnih zvez na Gorenjskem. Kurirji te postaje so namreč skupaj s ku-

rirji iz Davče in Jarčje doline vzdrževali redno kurirsko zvezo med obema pokrajinama.

Sprva je bila postaja kar v Cerknem. Po septembrski ofenzivi leta 1943 so se kurirji preselili v vasico Labinje, kasneje pa v vas Poljane nad Cerknem. Šele po zadnji sovražnikovi ofenzivi leta 1945 so bili prisiljeni bivališča urediti pod šotori v gozdu nad Polanami.

Na postaji se je v času njenega delovanja zvrstilo preko 20 kurirjev. Tolikšno število so narekovale številne in zahtevne naloge, ki jih je imela ta postaja. Kurirji so vzdrževali zvezo s primorskima relejnima postajama v okolici Dolenje Trebuše in na Banjški planoti ter zvezo z Gorenjsko preko postaje G-11 v Davči in G-36 v Jarčji dolini. Seveda so poleg teh vzdrževali tudi lokalne zveze s komando mesta Cerkno, s partizanskimi delavnicami, s tehniko »Porezen«, z bolnico Franja in druge.

Življenje in delo kurirjev v različnih delih Slovenije se ni bistveno razlikovalo, toda kurirji na območju Cerknega so si občasno lahko privoščili tudi nekaj udobja. Na začasno osvobojenem ozemlju so lahko uporabljali tudi kolesa, v letu 1944 pa so precej časa koristili redno avtobusno zvezo na relaciji Cerkno—Dol. Trebuša—Čepovan. Vendar to niso bila brezskrbna potovanja. Tudi na začasno osvobojenem ozemlju je bila vsaka pot tvegana, tem bolj, ker je bila v bližnji Idriji prava trdnjava nemških »gorskih lovcev«, na katere je bilo treba, zaradi njihovih pogostih »izletov« na osvobojeno ozemlje, stalno računati. Prav ti so proti koncu leta 1944 napravili pravi pokol med udeleženci partijskega tečaja v Cerknem.

Po kapitulaciji Italije so bili kurirji odlično oboroženi. Le redki so bili brez brzostrelke. Na postaji so imeli tudi zaplenjeni puškomitraljez. Večji problem je bila hrana, saj je bilo Cerkno z okolico docela izčrpano, toda za kurirje je uspešno skrbela gospodarska komisija. Ena izmed pomembnih nalog kurirjev je bilo tudi raznašanje »Partizanskega dnevnika«, ki je s 1. junijem začel izhajati v Vojskem. Časopis je bilo treba čimprej dostaviti v vse kraje na Gorenjskem in Primorskem in nič čudnega ni bilo, če so bili kurirski nahrbtniki nabito polni in precej težki.

Konec vojne so kurirji dočakali v Cerknem. Od tod so se po navodilih napotili preko Žirov v Škofjo Loko, kjer so se vključili v enote KNOJ in sodelovali pri iskanju razbitih sovražnikovih skupin in posameznikov, ki jim ni uspelo ujeti »zadnjega vlaka« za pobeg čez mejo.

Spominsko obeležje postaje je na stavbi bivše mlekarne v Poljanah nad Cerknem (hišna št. 19), ki je danes zaprta. Žig postaje bomo dobili pri Cirilu Tušarju v Poljanah, hišna številka 18.

SKLEPNA BESEDA

Ko bomo obiskali vseh štirideset spominskih obeležij relejnih kurirskih postaj in izpolnili dnevnik s prav toliko žigi, bomo bogatejši za mnoga lepa doživetja in nova spoznanja. Ogledali si bomo številne, tudi najbolj skrite kotičke Gorenjske in spoznali nove prijatelje. Ob prebiranju vodnika in v pogovorih s prijaznimi domačini si bomo na svojih poteh do dobra seznanili z dejavnostjo partizanskih kurirjev in spoznali, kako pomembno delo so opravili.

Podatki v vodniku temeljijo na izjavah in prispevkih še živečih partizanskih kurirjev, komandirjev relejnih kurirskih postaj, komandantov in komisarjev relejnih linij ter danes obstoječih komisij relejnih kurirjev pri občinskih odborih ZZB. Navedeni podatki so torej točni, ni pa rečeno, da so popolni. Marsikaj bi nam najbrž lahko povedali tudi kurirji, ki jim je sovražnikova krogla pretrgala nit življenja. Tudi po vojni je mnogo preživelih kurirjev »onemelo« pod domačo gorenjsko rušo.

Kakšna je bila ta »kurirska vojska« nam nazorno pokaže podatek, da se je na relejnih kurirskih postajah na Gorenjskem med NOB zvrstilo kar 636 kurirjev, s povprečno starostjo 16 do 19 let. Torej po številu že kar močna partizanska brigada. Mladinci so

uspešno kljubovali vsem sovražnikovim ukanam. Če bi te neustrašne borce združili v eno udarno enoto, bi z vsemi vrlinami, ki so jih krasile, zagotovo predstavljali tako udarno silo, ki ji ne bi bila kos niti najbolj izurjena specialna Hitlerjeva enota.

Kurirji so vedeli, za kaj se borijo, zato so v boju neomajno vztrajali kljub vsem težavam in nevarnostim, ki so jih spremljale in kljub bolečim izgubam tovarišev, s katerimi so delili dobro in zlo. Teh pa ni bilo malo. Preko 100 kurirjev je padlo pod sovražnikovimi krogli, preko 30 kurirjev pa je bilo ranjenih. Sovražniku je uspelo ujeti le 14 kurirjev, torej dva odstotka, vendar z njimi ni našel skupnega jezika. Ujeti živega partizanskega kurirja je bila prava umetnost, še veliko težje pa je bilo pripraviti ujetega kurirja do tega, da bi izdal svoje tovariše, svoj narod in revolucijo.

Taki so bili partizanski kurirji. Domoljubi, borci, junaki posebne vrste, v povojni zgodovini ne ravno preveč opevani. Zato naj jim bo ta vodnik in pot spominov skromno priznanje.

Poleg sodelavcev, ki so sodelovali pri končnem oblikovanju vodnika, zaslužijo posebno priznanje in zahvalo tudi vsi nekdanji partizanski kurirji, ki so s svojim pričevanjem in prispevki omogočili nastanek in izdajo te kurirske zgodovine.

G-1

G-2

G-3

G-4

G-5

G-6

G-7	G-7/1
G-8	G-9
G-9/1	G-10

G-11

G-12

G-13

G-14

G-15

G-16

G-17	G-18
G-19	G-20
G-20/1	G-21

G-22

G-23

G-24

G-25

G-26

G-27

G-28

G-29

G-30

G-31

G-32

G-33

G-34

G-35

G-36

G-37

Avtor Janez Kavčič-Orlov
Sodelavci Franci Fojkar-Janko Jelovški, Lojze Hafner, Al-
bina Možina
Viri Partizanski relejni kurirji Gorenjske
Lektor Janez Šifrer, prof. slav.
Ilustracije Zvone Gjurin
Tisk Učne Delavnice
Natisnjeno v 3000 izvodih aprila 1984.

PREGLEDNA KARTA PARTIZANSKIH KURIRSKIH RELEJNIH POSTAJ GORENJSKE

0 KM 5 10 15

1 : 250 000

- 27** Kurirske postaje Gorenjske-mesto spominke plošče in ziga
- K-6** Sosednje kurirske postaje Dolenjske, Primorske, Koroške in Stajerske

Izdal in založil: Odbor IV. brigade VDV partizanskih kurirjev Slovenije - pododbor za Gorenjsko, 1983
Kartografska obdelava: Institut za geodezijo in fotogrametrijo-kartografski oddelek, Ljubljana
Osnova: Izsek iz PK 250, izdala Republiška geodetska uprava 1983, izdelal Institut za geodezijo in fotogrametrijo Tisk: IGF, Ljubljana - 1983

